

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

ניסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: צבי זולפסון, פנחס חורגין, שמעון ראכידוביץ (עורך-תורגום)
 חברי-המערכת בארץ ישראל — שמעון חלקין
 מנהל-המערכת: משה טשרנוביץ

שנה י"ח (כרך ל"ז) ניסן-אייר, תשי"ז חוברת ה' (193)

ה ת ו כ ן :

- 1 אפרים שמואלי סביבה וגורל
 מקומה של הקבלה בפעולת ההסתה של הכנסיה כמאה
- 7 ישעיהו זנה השבעי-עשרה
- 13 ש. ל. בלאנק אדם וכלבו (סיפור)
- 22 ישעיה רבינוביץ פרק על ש. שלום
 באספקלריה זעירה
- 28 ב. י. מ. תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל
 הערכות ודברי בקרת
- 32 חיים ליף עיונים בבעיות היהדות המסרתית באמריקה
- 35 ש. מרגוסס "אישים בישראל" לאברהם גרנות
- 38 יצחק עברי ק"ז קינות ספרד
 רשימות וסקירות
- 39 (ליום חג העצמאות של מדינת ישראל; קיפוח זכויות שאין
 לעמוד בו; התמורה בירדן וה"דוקטרינה" של אייזנהאואר) י. ע.
- 44 ידיעות
- 46 תמצית באנגלית

"בצרון"
 1141 ברודוויי
 ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: PINKHOS CHURGIN, HARRY A. WOLFSON
SIMON HALKIN (*S. Israel*), SIMON RAWIDOWICZ (*Contributing Editor*)
Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Eighteenth Year of Publication

Vol. XXXVI

NISSAN-IYAR, 5717 (April, 1957)

No. 5 (193)

CONTENTS:

How Do Jews React to Their Socio-Political Destiny?		
	<i>Ephraim Shmueli</i>	1
Church Use of the Cabala in Seventeenth Century		
Missionary Work	<i>Isaiah Sonne</i>	7
Adam and His Dog (Story)	<i>S. L. Blank</i>	13
Sh. Shalom	<i>Isaiah Rabinowitz</i>	22
Mirror of the Israeli Press	<i>B.I.M.—i</i>	28
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS		
"Essays in Traditional Jewish Thought" by Samuel Belkin	<i>H. Leaf</i>	32
"Jewish Personalities—Portraits" by A. Granott	<i>S. Margoshes</i>	35
"On the Rivers of Spain" by S. Bernstein	<i>I. Ivry</i>	38
NOTES AND COMMENTS		
Review of the Month	<i>Yud Ain</i>	39
News and Events		44
Abstracts in English		46

BITZARON
1141 Broadway
New York
MU 6-7680

\$7.00 a Year (\$8.00 Outside of U.S.)

Copyright 1957, by Bitzaron, Inc.

בַּצְרוּן

נוסד על־ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה י"ח (כרך ל"ו) ניסן-אייר, תשי"ז חוברת ה' (198)

סְבִיבָה וְגוּרָל

(כיצד מגיבים היהודים כאמריקה ל"גורלם" החברתי-הפוליטי?)

מאת אפרים שמזאלי

התגובות הטיפוסיות לשונאת ישראל, למעמדה של „עדת גורל" כולו, אינן שונות בארה"ב מאלה שבקיסריה יהודים אחרים בתקופת האמנציפציה אלא שינויי תנאים ושינויי דרגה בלבד. טיפולוגיה שלימה של התגובות תתבע מאתנו הבחנות מפורטות מדי ותיאור מקיף ביותר. דינו כאן בתיאור קצר של ארבעה דרכי תגובה ראשיים, מן הטיפוסיים ביותר:

א. אתה מוצא בארצות הברית „מרפקנים", בעלי זרועות בחומר וברוח, יחידים ומשפחות נועזים, הפורצים לעשות להם דרך לטובת הנאתם בלא שים לב לציבור היהודי כולו, מנתקים שרשיהם מן הסולידריות היהודית על כל צורותיה ועוקרים מלבם את סמליה מדעת, מתוך הרצון לבקש אשר בשדות זרים. היהדות נראית להם כעיוב גדול לעלייתם, כלחץ בלא דין, כעושה אישי מבחינה חומרית וכצמצומו של העולם מבחינה רוחנית, והם מבקשים לגמול טובה עם עצמם ולברוח מן המיצר והדחק. עמדה זו ציינה ביותר את בני הדור השני לאמנציפציה באירופה והיא מציינת את בני הדור השני להגירה לארה"ב. האינדיבידואלים הרציונלי, מיטב האידיאולוגיה האמריקנית והתועלתנות החמרנית, שנתפשטה במדינה, משמשת לאלה צידוק למעשיהם. כשהללו מצליחים בחומריות, ולא כל שכן כשעולה בידיהם, על ידי איזה הישג רוחני שביצירה, לזכות במעמד,

בסטאטוס, מקובל על שכניהם הנכרים, הם סבורים שקנו להם את עולמם. הללו ושכמותם משאינם בני ברית עשו את אמריקה ל"ארץ האנשים הבדלים זה מזה" כביאורו של אוסקר הנדלין בספרו "התלושים" "The Uprooted" בני אדם שעקרו עצמם מן העבר והועמדו בחיים בודדים, ברשות היחיד. ברוח השקפתם הכוללנית-הסתמית הם קוראים בפיהם: הלא אב אחד לכולנו ומדוע נבגוד איש באחו, אבל באמת אינם שרויים בשום אחוז. "הקשרים הראשונים", בלשון הסוציולוגים, נותקו כליל, והחדשים אינם מפרנסים את נפשן בספירת העומק של הלא-מודע. הם פועלים וחושבים גויית, אבל על פי רוב עדיין מרגישים יהודית. מושג משובש של חירות הוליך את חייהם שולל, והאפשרויות הלא-מוגבלות" שחררו את דעתם. רבים מבין אלה מנסים בימינו לחזור בתשובה. מובן, שיש כאן גוונים רבים, מאושר של טמיעה גמורה עד יסורים קשים מתוך חוסר בטחון ב"סטאטוס" החברתי שקנו לעצמם בדי עמל.

ב. דרגה חמורה מזו היא ההתנכרות המאורגנת. המכריזה על עצמה במודעה רבה. זו קשה לישראל כספחת. כבכל מקום, כשהכוח בידה לצאת ולהרוס ולהחריב. ה"אמריקן קאונסיל פור ג'ודאיוז" הוא חבורה מסוג צעקני ורברבני זה, המתחברת לשונאי ישראל והמפיצה דברי שיטנה. היא תובעת התבוללות גמורה, פרט לשויר שבשויר של דת, "מתוקנת" ביותר. אילולא ההתערורות הגדולה במחנה היהודים, בעיקר לטובת ארץ ישראל והמפעל הציוני בה, אפשר לא היו הללו עומדים ומארגנים את עצמם. אף הם מעידים איפוא על התמורות שחלו בחיי העם היהודי, אבל מסטרא דמסאבא. מונים הללו כשמונה עשר אלף חברים בסך הכל, אבל קולם מנסר ומטררד בהוצאת דיבה רעה ופגיעתה רעה. בעיקר אוסרים הם מלחמה על סיוע למדינת ישראל ומאיימים בדחליל של "הנאמנות הכפולה". כוחם לתיק הוא ביחוד פוליטי וכספי, אבל אפשר לומר, שככענפים, למשל, בארצנו, יש להופעתם ערך סיפטומאטי, ורוח-עוים זו הנסוכה לפי שעה על מיעוט- שאינו-ניכר, עלולה להתפשט במסיבות מסוימות.

ג. כמתנכרים נבדלים גם המכירים אלה מאלה לפי שרשיהם בתודעת ההזדהות היהודית. הלוחמים בצוררות ביד רמה. לשכות בני ברית וועד הפועלים היהודי וארגונים אחרים, כגון "הוועד היהודי האמריקני", שעליהם דיברנו מכירים ויודעים את הבעיה היהודית. פנים אל פנים הם ניצבים נגדה. מלחמתם מתנהלת על רמה של הזדהות גמורה עם האידיאלים האמריקניים, עם טובת המדינה, עם חירות היחיד והציבור. והיא בעיניהם סניף אחד, אמנם חשוב ביותר, לדעתם, במערכה לתיקון "יחסי הציבור". מכאן רגישותם להפליית הכושים ויתר המיעוטים האתניים והדתניים. אמנם רוב חוקרי האנטישמיות אינם סבורים, שאפשר לנצח במערכה זו בכלי זין של התבונה בלבד, בגילוי עובדות ובמתן הסברים. יבוא טוינבי, שכל מקורות התרבויות פתוחים לפניו ויוכח. אבל יש סבורים, שאין דברי ההסבר יוצאים לבטלה, בעיקר כשמראים את שורש הצוררות בנטיות פאשיסטיות-דיאקציונריות כלליות, שהן סכנה לחירות הדמוקרטית, שהמדינה

דוגלת בה. בדרך זו הלכו בעלי הספר „האישיות האוטוריטארית“. הם הוכיחו לדעת, שאישיות מסוג זה דביקה בערכים של המעמד הבינוני, במקובל ובשגור, ונוטה להתנגד לכל הפוגע בהם או אפילו הסוטה מהם סטייה כל שהיא. בני טיפוס זה נוטים לחשוב במושגים קבועים וקפואים, דוחים כוחות דמיון יוצר ומאמינים באמונות טפלות, בכוחות מאגיים-מסתוריים, שהשפעתם מרובה על גורל האדם. הם נוחים האמין, שדברים איומים, מסוכנים מאד, מתרחשים בעולם כסתר, ומצווה לגלותם לעיני הכל. דעתם טרודה מאד בדברים שבצנעה, בעבירות שבצנעה. מעסיקה אותם ביותר בעיות המעמד בתורה, כוח וחולשה, שלטון ומשמעת, מרות וקבלת מרות. מחברי הספר גילו יחס ברור של קירבה בין אנטשימיות ודעות אתנוצנטיות בכלל ונטיה לשמרנות ולאוטוריטאריות.

אף על פי שהיסוד העיוני של המלחמה באנטשימיות רופף למדי, ורק חוקרים מעטים סבורים, כאמור, שאפשר לעקור „דעות קדומות“ בהתקפה במישרים, מוציאים עליה סכומים עצומים, כאמור, ומותר לומר, שרואים גם אי אלה פירות בשמירה על הזכויות, בעיקר משום שהמדינה רחוקה להלכה ולמעשה מן הצוררות הפעילה. דבר אחד ברור: הסניגוריה נחוצה בעיקר לאותו טיפוס היהודים עצמו, על כל פנים לאותם המרובים, שעמידתם ביהדות רפויה, וכל כולם אנשי בינים, בשולי שני הציבורים, כלולים עדיין בשתי המסגרות ומתלבטים ביניהן, אף כי זיקתם ליהדות היא זיקה, ולו גם „זיקת משנה“. וכל זמן שנחיצות זו קיימת ועומדת לא תועיל צעקתם של הציונים ושכמותם על בזוח ממונו ומרצו של ישראל. אין ספק שרוב הציבור היהודי סבור, שדין הוא שתיעשה מלאכה זו ואין להניח את במת הפולמוס וההסתה לצוררים, שישתוללו עליה בתעלוליהם, בבורותם וברשעתם. אבל ברור גם למדי, שתגובה זו היא מן הטיפוס החיצוני, התקנתה אינה מסיחה את הדעת מסכנתה. בקרב בני טיפוס זה גדולה הרגישות לצוררות, והיא מתפרנסת לא מעט מחוסר הבטחון הפנימי, פרי התפוררות דפוסי הציבור היהודי המסורתיים מצד אחד והתרחבות היקף המגעים עם בני קיבוצים אחרים, מחמת אופיה התעשייני והעירוני של החברה האמריקנית והתפשטות האידיאל הדמוקרטי, הנוטע בלבבות אמונה בחירות ובשויון של בני כל המיעוטים. יהודים שהיו לפנים מקבלים עליהם את נחלת גורלם בלא מחאה ורוגז, ולכל היותר הטיחו דברים כלפי שמיא („יאמר למי שעשאו ישראל“ — כדברי החת"ם סופר לאחד שטען על הפורענויות שבאו על האומה) מתעוררים למרוד בגורלם. החל מתקופת האמנציפציה נתונים אנו למרד היהודי הגדול בגורל של נרדפים ומקופחים, ויהודי ארצות הברית רואים עצמם נהנים מפירותיו של מרד זה, ואינם סובלים קיפוח בשתיקה.

מכיון שתחום היחסים הבינקיבוציים אינו תחום לעצמו, מחוץ ליתר תחומי החיים, אלא הוא מתפשט על עסקי כלכלה, חינוך ודת, אגודות מקצועיות, בתי דין, צבא, בילוי זמן, בריאות, שיכון, עזרה סוציאלית ועסקי הציבור כולם, מרובים שטחי פעולותיהן של הסוכנויות להגנת זכויות היהודים ולמלחמה ב„דעות

הקדומות". לזכותן אפשר לומר, שמכוון מתגברת העירנות הסוציאלית היהודית, ומותר לומר — הרגישות היהודית, ואף התודעה היהודית. מבחינה זו אין ערכן מועט כל עיקר. הספרים שסוכנויות אלה מוציאות או מסייעות להוצאתם מגלים את מקורות הטעמים והנימוקים להתנהגות יהודים ונכרים, טיפוסי הטעמים ודרכי השפעתם על התנהגות הבריות והם מגלים לנו את עולמו של היהודי האמריקני בדורותינו מבחינות רבות, אף דקות מן הדקות, שהיו מתכסות ונעלמות מעינינו, לולא אותה הרגישות לבעיית הצוררות.

ד. התגובה החשובה ביותר בעינינו היא, כמובן, חיזוק שרשי היהדות מבית והמונות הפנים לפתרונות יוצרים. התנועה הציונית לא הצליחה לעקור את האנטישמיות, או אפילו למעטה במידה הגונה, שלא כתקוות מבשריה הראשונים, אבל הצליחה למאד למעט את כוח פגיעתה בנפש היהודית. בני טיפוסיה אינם חוששים לקטרוג בדבר "נאמנות כפולה", מפני שהם יודעים, או מרגישים, שריבוי הזיקות טבעי הוא בחברה המודרנית, "הפתוחה", רבת הקיבוצים והמוסדות, והסכנה העיקרית היא העמידה מחוץ לזיקה, בשוליים ובקצוות. ליד הגדרות, לא לכאן ולא לכאן. זיקה-לא-זיקה היא הקשה לאדם ביותר; היא מטושטשת לעיניו את התחומים, שאינם מטושטשים כל עיקר בעיני הזר המתבונן בנסיונותיו, ומסיחה אותו להתנהגות שלא ביתו ולא חוצו נוחה דעתם ממנה.

שני הטיפוסים הראשונים, המתנכרים הבודדים והמתנכרים המאורגנים, נושאים בלבם מטען כבד מכאיב של "תסביך יהודי", מכאן, כלומר — "אידיאה מדכאה" — ו"אופקי צפייה" גבוהים ומתוחים, מכאן, כלומר "אידיאה מלהיבה": הם מצפים מן החברה האמריקנית, שהדבקים בה יסופקו כל צרכיהם או מאמיניהם שבכוח עצמם יעשו חיל בתנאים המסייעים שבסביבה האמריקנית. יש ביניהם. כאמור, הבדלי גוונים שונים ורבים, לפי האופי האישי, רקע המשפחה, חזקת ההשתלבות בציבור-הרוב, לפי הצפיות שנתקימו ולפי הצפיות שנתאמנו וכדומה, הכל כידוע לנו יפה מתולדות ההסתגלות לעמי אירופה. תמצא כאן דרגות מעבר רבות משנאה עצמית הרסנית, המכאיבה כל חלקה טובה בנפש, עד זלוזל ביהדות ואדישות, עקלקלות ונפתולים וגם נחת רוח, רתיעות ואונס וזינוקים חדשים. קשה לאלה ביותר להגיע למעלת בטחון עצמי ב"סטאטוס" שהשיגו. התרדה גדולה ביותר, כנראה, בקרב בני הטיפוס השני: דימוי יהדות שלימה, יושבת במדינתה, הוא להם לזוועה. אימת הזיקה הראשונית עליהם, והם מבקשים להרחיק מעצמם אפילו את צל של אפשרותה, כדרך "משומדים" בכל הדורות, חשש שמא יתגלה לעצמם ולאחרים המעוות שבחיהם. אף בפרשה פתולוגית זו אין חידוש לבקי בתולדותינו.

יחסם ליהדות של בני הטיפוס השלישי, של היהודים המתגוננים, הוא אמביואלנטי מיסודו: קיבוץ הצריך לימוד זכות והגנה על מעשיו כל יום תמיד אינו מקנה עידוד ובטחת-חיים לחבריו. תוכני היהדות חוזרים ומטושטשים לאלה, סמלים חיצוניים בלבד; ערכיה אינם מחייבים חיוב שבנפש. מתיחסים אליהם

במין מיוזג של יראת כבוד רפויה בפני האבות, של זיקת רחמים, של הרגשת יושר ותשוקה לבטלם ב"אינטגרציה" כוללת וגם לקיימם במידה מסוימת, מחוקה ולא-איכפתית. נושאים בעול בדרך השיגרה. הרגשת כבוד של יחיד מזדווגת לרגישות לקיפוח זכויות העם היהודי. בני טיפוס זה עמלים על תיקון היחסים למען רוחתם של היהודים ולטובת המדינה. הם פועלים וחושבים כשאינם בני ברית, בהשתתפות עמהם ככל האפשר, אף כי בשכבות נפש עמוקות התגובה היא יהודית טיפוסית, ובכל שעת "נסיגה נפשית", בשעת צרה לישראל, או להפך בשעת נצחון גדולה (כגון בשעת הקמת מדינת ישראל) פורץ הלא-מודע הקיבוצי-הראשוני.

אלה הם רוב יהודי אמריקה בימינו מבחינת המנין, הם מניחים שסכסוכים בינקיבוציים, ביניהם בעיקר הסכסוכים בין רוב ומיעוט, ניתנים ליישוב, למניעה או למיעוט אחר מיעוט בכוח ההסברה השכלית והפעולה הרפיונית רבת הדרכים, אף כי מדעי החברה טרם הגיעו למסקנות ברורות כיצד עוקרים "דעות קדומות" של קיבוצים.

בדור האחרון נתגברה הדעה גם בקרב בני טיפוס זה, שכל עבודת ההסברה והחקוי הענפה, אפילו היא מועילה לתכליתה העיקרית, אין שכרה גדול כל זמן שאין בצדה מחשבה ועשייה מן הבחינה החיובית, לחיזוק היש היהודי, ל"אינטגרציה" של יהודים בציבור האמריקני ובעולם ערכיו, על ידי החינוך היהודי, הדת או ההכרה הלאומית, על ידי תכנון כלכלי וחברתי בתחום הקיבוץ היהודי וחיזוק מוסדותיו. לקח זה למד הדור הזה — בסיועם של מדעי החברה והנפש, ולכך יוצאות כאמור, גם מסקנות החקר בשרשי האנטישמיות ובגילוייה. מה שטענו מורי הציונות בדור הקודם הולך ומתברר עכשיו לציבור היהודי האמריקני, בני מחנות שונים, אפילו רחוקים ומתרחקים לשעבר מתרבות ישראל, מגיבים ל"גורלם" בעולם ובארה"ב על ידי התעוררות הרצון המושכל לשוב ולהתבצר בתחום של תרבות יהודית. שיעוריו של תחום זה וטיבה של אותה תרבות שנויים ביניהם במחלוקת, אבל לא רק בני הטיפוס הרביעי, למנינו כאן, אלא גם בקרב הציבור הרחב של בני הטיפוס השלישי מתפשט הרצון לתגובה מדעת, שקולה ומיושבת, של בצרון מחושב, להגן על הגפשות.

מדעת העושים ושלא מדעתם מתארגנים החינוך היהודי וכל יתר פעולות הליכוד היהודי על בסיס ההנחה, שהדרך הטובה ביותר להתרחק מפגיעת הצוררות בנפש ואף למעט את כוחה עצמה הוא להתייבב מול העובדות בגלוי ובאופן ריאליסטי. אין להסתיר מילדי ישראל שהם בנים לקיבוץ שאין זכויותיו בפועל שוות לכל דבר לאלה של שאינם יהודים, והבעיה אינה אישית אלא בעית מיעוט בקרב רוב, בעיה קיבוצית. הזיקה למדינה האמריקנית אינה צריכה להתבטא בביטול אופיה ההיסטורי של היהדות, התבטלות, טשטוש, שיווי מיכני מקפחים את שני הצדדים: יש מקום ליחס גומלין ולהשפעת גומלין, אלה הן הנחות יסוד בפילוסופיה של החינוך היהודי ושל כל העשייה והמחשבה בארגון מוסדות

יהודיים, שכונתם תשובה לאומית לאנטישמיות, לקיום לאומי מופקר לפגיעות, ל"גורל" היהודי-האמריקני. אין צורך לומר, שלפילוסופיה של החינוך והליכוד היהודי יש עוד שרשים אחרים, אבל כאן בתגובות לאנטישמיות עסקינן. בספרו "יישוב סכסוכים סוציאליים", שעשה רושם גדול בספרות הפסיכותרפיה, לוגית-החברתית באמריקה, הורה קורט לוין, למשל, שיעור מסוים של תשובה לאומית לאנטישמיות והטיף לחינוך יהודי במידה הדרושה, לפי דעתו, לאדם מישראל, כדי להסתגל לסביבתו הנכרית. הלוחצת עליו וההורסת את שיווי משקלו. פרקיו האחרונים של אותו הספר מוקדשים ל"אנטישמיות היהודית", כלומר — לשנאת היהודי את עצמו ולדרכים להתגבר עליה.

הרחק מפובליציסטיקה יהודית וציונית מבקשים רבים כמוהו להכין לילד היהודי צידה, שתעמוד לו בדרכו בעולם הגוי, לאושרו ולרווחתו. הללו מכירים ויודעים, שעובדות סוציאליות, ביחוד העובדה העיקרית של שייכות לקיבוצים מסויימים, משפיעות השפעה מכרעת על בנין עולמו של אדם מילדותו הרכה ומעצבות את דעותיו-הערכותיו, משאלותיו ותכליות-חייו. הילד לומד הרבה מ"לימודים": הוא בונה את עולמו, נוטע עצמו בקרקע סביבתו. אישיות יציבה ובעלת דיפרנציאציה בריאה נוצרת בסביבה פסיכולוגית וסוציאלית יציבה ובעלת דיפרנציאציה בריאה. שדה ההתנגשות בין "סביבות" אינו קרקע גידול גוה. יכול ילד יהודי להסתגל לסביבות שונות, כגון משפחה, בית ספר וכו' ולא לאבד את שווי משקלו, ככל ילד שכוחו רב להסתגלות, אבל כשסביבתו היהודית "נשברת" בנפשו בבת אחת, מחמת התנגשות עם הערכות הסביבה הלא-יהודית, החזקה ממנה בהרבה, הוא מודעזע ועזוע הנותן את אותות-פצעיו בנפשו לאורך ימים. קורט לוין הורה, שהבית היהודי "חייב להכניס את הילד לתוך הסיטואציה הריאלית שלו בגיל שלוש", כלומר — בגיל רך מאד חייב הילד היהודי לדעת שהוא יהודי. התקלה אינה בשייכות לכמה וכמה סביבות או קיבוצים — כי כל אדם שייך למשפחתו, לחוג ידידיו, לאגודתו המקצועית וכו' — עיקר הצרה הוא בחוסר הבהירות בהשתייכות רבת פנים זו. לא עצם הזיקה לקיבוץ היהודי גורמת איפוא הפרעות אלא חוסר הודאות של זיקה זו לדיוקה, רפיפותה, מיעוט ההודאה בה והרצון להתחמק ממנה, הללו מולידים באדם מישראל חוסר בטחון במעמדו, העדר יציבות, ולעתים קרובות — שנאה עצמית, מפני שהוא מתייסר בסכסוך תמידי.

וכך הגענו שוב לבעיית ה"סטאטוס". החוץ אינו יכול להיות יציב אלא לפי כוח פנימו. ה"גורל" מבקש את עצמו ומשתוקק להיות יותר מ"גורל". בעיית התגובות לאנטישמיות היא ביסודה בעיית המשבר שבקרב התודעה של היהודים ביחסם לעצמם, לתרבותם ולערכה, למורשת אבותיהם וליצירתם בהווה, לדת ישראל ולמדינת ישראל.

מְהוּמָה שֶׁל הַפְּלָה בַּפְּעוּלַת הַהֶסְתָּה שֶׁל הַכְּנִסְיָה בַּמָּאָה הַשְּׁבַע-עֶשְׂרֵה

מאת ישעיהו זנה

לפני שבע שנים היתה לי הזדמנות לנגוע בנושא זה דרך אגב, ולעורר על ידי כך התנגדותו של פרופ' שלום, ראש המדברים בחקר הקבלה. וכעת, תוך כדי סידור אי־אלה מכתבי המפוזרים, חשבתי שכדאי לגולל את השאלה מחדש בהוספת בירור.

הדחיפה הראשונה להביע את חוות דעתי, או יותר טוב ניחوشي, בעניין זה ניתנה לי מתוך טיפול בכתה"י של ספרי המקובל ר' יעקב צמח¹, וביניהם הספר „פאר אדם“, הצעת קבלת האר"י בשיטה מדעית רוחחת בזמנו. בהקדמתו הולך ר' יעקב צמח ומבאר המניעים שהניעו אותו לחבר את ספרו בזו הלשון: „בראותי כמה ספרים בענין התחלת בריאת העולמות ובכל מה שבהם... ודבריהם חתומים וסתומים לקוצר הידיעה, וגם כי יש ספרים של גוים ותוכנים ופילוסופים, ישגים גם חדשים, בלשון לטין ובלשון ספרד, ובקצתם כתובים קצת דברים בלשון הקדש בלחזות ובעיגולים בשמות ובציורים עשויים ומסודרים כרצונם, ואלו בחוסר השגתם נוטים לסברת דעתם, ועיין בפ"ד חלק י"א משם הזוהר על ספרין דלאו מסטרא דאורייתא דאסור אפי' לאדכרא לון ולמילף מיבייהו טעמא כ"ש על אורייתא, הנה לזה סדרתי באיכות ספר זה קבוץ מכל ספרי הזוהר ותיקונים והרב זלה"ה (=האר"י), אשר תורת אמת היתה בפיהם והאמת יורה דרכו בכלל קצר השתל"שלות כל הגאצלים ושרשם ובחינתם... כדי שלא יכשל האדם באמתם הספרים, וגם לטעם שאזכור למטה.“

אין להכחיש, ככתבתי לפני שבע שנים, שיש בהקדמה זו ידיים מוכיחות שר' יעקב צמח היה יוצא ונכנס בספרי קבלה של הגוים „כתובים בלשון לטין ובלשון ספרד... מסודרים כרצונם... נוטים לסברת דעתם.“ ולא קשה לנחש שיש לנו כאן ענין עם ספרות מסיונרית, מעין ספריהם של ריצי וגאלאטינו

1. י. זנה, „לקלטו פניו של ר' יעקב צמח“, קרית־ספר, שנה כו, שבט תשי"א, עמ' 97 וכו'. רוב הדברים שבמאמרי זה הכינותי או בשנת תשי"א; עיקר עבודתי כעת קיימת בסדור החומר ובתוספת מעטה.

בראשית המאה ה־ט"ז, שהקבלה שימשה לה כלי מכשיר לקליטת זרע ההסתה לשמד ביחוד בין יהודי ספרד שנמלטו לאיטליה או למלכות העותומנית. פעולתו הספרותית של ר' יעקב צמח מקבלת איפוא גוון סנגורי. בין המניעים לטיפול בסידור כתבי הקבלה היה גם הצורך להתיר את קשרי הרשת אשר המסיתים הנוצרים טוו מפסוקי קבלה שגילו בהם פנים שלא כהלכה והיטום לדעתם. תפקידו של ר' יעקב צמח היה איפוא לטהר את כתבי הקבלה מסיגי הנצרות שנטפלו להם על ידי המיסיונרים, "כדי שלא יכשל האדם באותם הספרים".

מבחינה זו, אמרתי, פעולתו הספרותית של ר' יעקב צמח נכנסת במסגרת ספרות האנוסים של תחילת המאה ה־י"ז, מסוגם של עמנואל אבוהב, יצחק קרדוסו, דא קאסטרו וחבריהם אשר הנעימה האפולוגיטית מלווה את כל יצירותיהם. מתי שקד ר' יעקב צמח על ספרות הקבלה של הנוצרים, שאלתי און, ותשובתי היתה: וודאי שאינו מתקבל על הדעת לומר שהנהגה בספרים אלה בשעה שאינו לא יום ולא לילה לאחר ששב ליהדות בשאלוניק או בצפת, ומסתבר שהיה מטייל בספרות זו עוד בזמן שהיה שקוע כולו בעולם הנוצרי, קודם שהרה את הרעיון לפנות עורף לכנסייה. וחשיבות יתרה להשערה זו, כי יש בה כדי להטיל ספק בוודאותו של פרופ' שלום המחליט "כי לא נוכל לזמר כלל שהאנוסים בראשית המאה ה־י"ז למדו לימודים כאלה בסתר עוד בהיותם בספרד." כי אמנם לא בסתר למד ר' יעקב צמח מקרא ולשון עברית ואפילו ספרות רבנית, ביחוד קבלה, עוד בהיותו בפורטוגאל, כי אם בפרהסיא ובכתי מדרשיהם של הנוצרים. מובן שלא כל האנוסים זכו לזה, כי אם המובחרים שבהם אשר נתחנכו לפעולה מסיונרית בין היהודים.

ההשערה קרובה שר' יעקב צמח שייך היה לחוג זה של אנוסי סגולה שהכנסייה ראתה ברכה בהם והוכנסו לפרדס הקבלה לשם פעולת הסתה, אולם ר' יעקב צמח קיצץ בנטיעות נוצריות שהורכבו באילן הקבלה, נעשה ל"אחר" ויצא בשלום. אלה הם ניחושי והשערותי.

והנה טרם זכו הגיוני רוחי לראות אור, וכבר נטפל עלי פרופ' שלום (שאלני: זו מניין לך? וביחוד התקשה בהשערתי "המרחיקה לכת, שהכנסייה הקתולית לימדה אנוסי-סגולה קבלה לשם תעמולה בין היהודים — זוהי השערה הרחוקה כל כך מכל מה שאנו יודעים על עניינים אלה, עד שהמביע אותה חייב בהוכחות ממשיות יותר כדי שנקבל אותה. איה הם המיסיונרים המדומים הללו מבין האנוסים המשתמשים בקבלה הנוצרית אחרי זמנו של אלפונסו די צמורה בתחילת המאה ה־ט"ז? איך לא מצאנו עקבותיהם בשום מקום? וגדולה מזו איך נאמין בהשערה רחוקה זו מאחר שדווקא גדולי בעלי הקבלה הנוצרית לא נתקבלו כלל על דעת הכנסייה וספריהם של פיקו, רייכלין וכמה אחרים הוכנסו לרשימת הספרים האסורים לבוא בקהל הקתולי? אתמהא."

2. ג. שלום, "הערות אחדות למאמרו של ד"ר זנה..." שם, עמ' 107 וכו'.

כל כמה שאני מוסיף להגות בשרשי חילוקי הדיעות שבין הפרופ' שלום וביני, יותר אני נוכח שעיקר ההבדל קיים בטעם ספרותי ובגישה מדעית. פרופ' שלום בא בתביעות מדעיות קפדניות; רודף הוא אחרי ה"מוחלט" וה"ודאי" אשר בתורה־תעודה שבכתב יסודם. מכאן דרישתו: קבלו את דעתי. ואולם אני מסתפק ב"שמא" ואהב אותו; אינני בו ל"ניחוש", תורת הדמיון והמחשבה אשר מעצם טבעה היא למטה, ורק לפעמים רחוקות למעלה, מתורה שבכתב. לפיכך אינני כופה את השערתני על אחרים.

וודאי, הדין עם פרופ' שלום שאם אני רוצה שאחרים יקבלו את דעתי עלי להביא ראיות יותר חותכות, אבל מעולם לא השתמשתי בתנא של בר־סמכא, ולא עלתה על לבי לדרוש ממי שהוא לקבל את דעתי מבלי שיבחן אותה ואת יסודותיה. בפירוש אמרתי, ואם לא הדגשתי זאת למדי אני עושה זאת כעת, שאינני אלא "משער" ו"מנחש". כל מי שרוצה להשתמש בהשערתני אינו בן חורין להפטר מן החקירה והדרישה לראות אם תתיישב על לבו, ואם לאו — ירחיקנה. ואף גם זאת. לפרופ' שלום אשר שבילי הקבלה נהירין לו — לא שמענו ולא ראינו היא טענה חזקה ומהווה מחיצה החוסמת בפניו את הדרך לקבלת השערתני על דבר חניכי הקבלה לשם פעולת הסתה. ואולם אני, — מידעני את מיעוט ידיעתי על הנעשה בחוג המסיתים והמקובלים הנוצרים במאה הי"ז — מחוסן מטענת לא ראיתי, ואין בה כדי לכבוש את יצר ה"ניחוש" שלי. ובכל זאת פטור בלי כל נגיעה בעצם השאלה שהציג הפרופ' שלום בסוף אי אפשר, כי אמנם השערתני לא מ"אין ואפס" צצה.

ב

נעזוב את השאלה מעטת הערך אם ר' יעקב צמח היה אחד מאנוסי־סגולה, ונשים לב לשאלה כבודת הערך, והיא אם ספרי קבלה היוו אחד המבשרים שהכנסייה מצאה לנכון להמציא לחניכיה שנועדו לפעולה של עשיית נפשות בין היהודים. כדרכם של הלהוטים אחר דברים שבכתב, רואה שלום באותיות כתובות שחור על גבי לבן בבואה ישרה ומדויקת של המציאות. אם ה"כתוב" בכנסייה אומר שספרי קבלה אסורים בקריאה הרי זה, לדעת שלום, מוציא אותם מידי מציאות בחוגי הכנסייה, ולא יכלו איפוא להשתמש בהם. לאמיתו של דבר, סוד גלוי הוא לחוקרי היסטוריה שגורות ו"אסורים" לרוב מושיטים לנו בבואה הפוכה (תמונה ניגטיבית) של המציאות; מעידים הם שרבו הקופצים והקוראים בספרים "אסורים"; והמעמיקים חקור ב"תמונה השלילית" עלולים לגלות שרבו ה"הכשרים" לקריאה בחוגי הכנסייה הגבוהים, ולפעמים ש"היוצאים־מן־הכלל" מרובים מן ה"כלל". יחסה של הכנסייה לספרי קבלה שיצאו מחוגם של פיקו דילה מירנדולה ורייכלין והשימוש באותם הספרים למטרות מסיונריות הם שני דברים שונים, ומן הנחוץ להפריד ביניהם, אף־על־פי שדבקים הם למראית־עין. עד היכן הכנסייה ראתה לנחוץ לנעול דלת בפני תורת הקבלה בבניינה הדוגמטי, זאת אומרת

לאסור מזיגת תורתה הדוגמטית עם תורות שאובות ממעיני הקבלה, היא אמנם שאלה חשובה, אבל אינה קשורה קשר הדוק עם שאלת השימוש בספרי קבלה לשם הסתה. הספרים אשר המסיתים נתנו עיניהם בהם להפכם לרשת פרושה לרגלי היהודים, ללכוד את נפשותיהם, צריכים היו להיות "כשרים" בעיני היהודים ולא בעיני הכנסייה.

הכל יודעים שהתלמוד נמנה על "אבי אבות הפסולים" בעיני הכנסייה, ואף-על-פי כן, ואולי דווקא מפני כן, בויכוחיהם עם היהודים, לא חדלו המסיתים מלהשתמש בתלמוד מכיון שנחשב ל"אבי אבות הכשרים" בעיני היהודים. והוא הדין בספרי קבלה. אם אנו מוצאים את הכנסייה מטביעה עליהם חותם "פסול", אין האיסור חל על המסיתים כל זמן שהם יכולים לדלות מן הספרים האלה יסודות המסוגלים להכשיר לבות היהודים לקליטת זרע ההסתה.

דבר זה ברור לכל מי שמדפדף בספרי הפולמוס של הישועיים, קולה הרשמי של הכנסייה במאה הי"ו, ובספרי החינוך (קטיכיסמים) שלהם המכוונים כלפי היהודים והמתייהדים. מלאים הם מובאות מספרות התלמודית והרבנית ה"פסולה". הציטאטים האלה עדים הם לקריאה בספרות זו לא בגנבה ובמחתרת כי אם בהיתר ובבתי מדרשיהם. ולהפיס דעתם של אלה הדורשים תמיד עדות "מפי כתבם", אביא רק שלשה עדים, ועל פיהם יקום דבר.

העד הראשון הוא הישועי ניקולאוס סיראריוס אשר פעולתו חלה בתחילת המאה הי"ו. בספרו "הרבנים והורדוס...". שנדפס במגנצא 1607⁹), בעמ' 97-99, סיראריוס הולך ומונה את התועליות שבלימוד התלמוד, התרגומים ושאר ספרי הרבנים. בתועלת זו הוא כותב: "בזמננו אנו אפשר להשתמש בספרים אלה לא לבד נגד היהודים, כי אם גם נגד המתייהדים (=האנוסים השבים ליהדות)... ועלינו גם לקבוע שבספרי הרבנים האלה ישנם הרבה דברים בלתי-רצויים ויותר מזה דברים מחוסרי תועלת, אולם ישנם גם אי-אלה דברים בעלי תועלת. אלה האחרונים ודאי מסוגלים להביא תועלת להרבה אנשים, אם לא לכולנו. ואפילו הראשונים תמיד מועילים ונוחים הם לאי-אלה מחכמי הכנסייה למטרות הנזכרות למעלה (משום "ודע מה שתשיב" ליהודים ומתייהדים). מן הנכון איפוא שבתנאים ידועים, התלמוד, התרגומים ושאר ספרי הרבנים יהיו אסורים או מותרים, בכל או בחלק, בזמן ידוע ובמקומות ידועים ולאנשים ידועים. כי ספרים אלה הם מן הדברים שאפשר להשתמש בהם לטוב ולרע."¹⁰) ה"אנשים הידועים" אשר בתנאים

3. Serarius, Nicolaus. -S. J., Rabbini & Herodes, seu de tota Rabbiorum

gente, partitione, creatione, auctoritate, etc.. Libri tres, Moguntiae, Anno 1607

4. Atque hoc etiam ista tempestate non contra Judaeos modo, sed & contra

Judaizantes, Rabbinizantesque..., ideoque statuendum multa in hisce Rabbincis achresta quidem et inutilia plurima; chresta tamen & utinia nonnulla. quorum haec si non omnibus, multis certe queant prodesse; illa vero quibusdam in Ecclesia doctoribus, ad indicatos iam fines, commoda semper & opportuna. Recte *Thalmut*,

ידועים ובזמן ידוע הותר להם לעסוק בספרים פסולים שטוב ורע מעורב בהם, אינם אלא „חניכי סגולה“ או „אנוסי סגולה“ שבלשוני. כי ברור הוא שהכנסייה בחרה באנשי סגולה שלא חששה שמא „יציצו ויפגעו“, הכניסה אותם לתוך פרדס התלמוד והקבלה כדי להוציא משם כל מה שקוּתה להפיק ממנו תועלת, אם לבניין תורתה או לסתירת היהדות — מתנגדה.

העד השני הוא המומר יואן באפטיסטה מאיסטי, בן זמנו הצעיר של סיראריוס, אשר עבר מאיטליה לפורטוגל ושם, בליסבון, בשנת 1621, פרסם בפורטוגזית „דיאלוג בין תלמיד ומורה־דרך, אשר בו — בטענות חזקות למאד מיוסדות הן על הנביאים הקדושים הן על ספרי רבניהם הם, מתורגמים תרגום נאמן — יוסרו כל הספקות אשר היהודים קשי העורף רגילים להטיל באמיתתה של האמונה (הנוצרית).“⁵ בהקדמתו מספר לנו המחבר: „הרבה פעמים נזדמן לי לשאת ולתת עם האדוקים המבקרים (איקוויסטורים), מגיניה האמיתיים של האמונה, על דבר המרתה של אומת היהודים, והביעו את דעתם עד כמה היה רצוי שמי שהוא מאומתם יוכיח להם מתוך ספריהם הם אמיתת אמונת ישו...“⁶ מובן מאליו שמחברנו נאות לבקשתם וחיבר הספר הזה אשר בו „יוכח מכתבי הקודש ומספרי רבניהם המסתורין של השילוש הקדוש, ההתבשרות (התלבשות בבשר) של המאמר הנצחי, וכי המשיח כבר בא...“ מהדורה שניה של הספר עם כל ההסכמות הרשמיות של הכנסייה הופיעה בליסבון בשנת 1674. סימן הוא שעוד במחצית השנייה של המאה הי"ז המשיכה הכנסייה הרשמית בפורטוגל להשתמש בספרות עברית פסולה להרבות מומרים בישראל.

Thargumin, & Rabbin quandoque & quibusdam locis, personisque, vel omnino vel quadam ex parte, certis sub conditionibus prohibentur aut concedentur. Sunt enim haes ex eo rerum genere, quibus, bene maleque uti licet

על המחבר ע"י ברטולוצי גיליו, „קרית ספר — ביבליוטיקה מאגנה רביניקה“ ח"ג, סימן 695, עמ' 783.

D'Este, Joao Baupista, Dialogo entre Discipulo e Mestre Cathechizante, .5 onde se resolvem todas as duvidas, que os Judeos costumao fazer contra a verdade da Fe Catholica; cum efficacissimas razones, assi dos Prophetas santos como de seus mesmos Rabbinos... traduzido mui fielmente da Escrituras et Rabbinos, Lisboa .1674 (2. ed.)

Praticando muitas vezes com os Senhores Inquisibores verdadeiramente .6 defensores da Fe, sobre a conversao da nacam Hebraea... E me manifestarao o muito, que estimario que algun da mesma nacao lhes mostrasse (por suas mesmas Escrituras) a verdade da Fe de Jesu Christo... Neste obra se demonstra con auctoridades da Escritura et de seus mesmos Rabbinos, o mysterio da santissima Tri-nidade, a encarnacao do verbo eterno, et como ja veio o Messias

מעניינים דבריו בפ"ב כשהוא בא לקיים את תורת השילוש מתוך דברי הרבנים, הוא מדגיש ביחוד את „המקובלים אשר הם (היהודים) קוראים גדולי התורה וחכמי האמת, אפעלפי שהקבלה הוא מדע שנתחלל על ידם, כי נושאים ונותנים הם בה בניגוד לאמת בהרבה דברים ובניגוד לאלהים... מכל־מקום רצה הקב"ה שגם הם יגלו את האמת הזאת.“ עמדתו זאת של המסית ה„פורטוגזי“ לקבלה והוא שקדושה היתה ובאו היהודים וחללוה, מקבילה לעמדתו של ר' יעקב צמח „מגירוש פורטוגאל“, והוא שצוללה היתה הקבלה ובאו הנוצרים ועכרוה.

ויש בעדות זו נופך נוסף על העדות שלמעלה, שכן היא מראה לנו שיטתה של הכנסייה לתת משפט הבכורה למסיתים מבני אומתם של המוסתים, מסיתים יהודים בשביל מוסתים יהודים, מבחינת „יכה יוסי את יוסי“. יש בזה איפוא משום סמך להשערתנו שהכנסייה נתנה את עיניה ב„אנוסי סגולה“ לפעולה מסיונרית בין האנוסים שפקרו.

העד השלישי הוא המומר פיריטי אשר בהקדמה לספרו „אמיתותיה של האמונה הנוצרית...“ (1741), אנו מוצאים את הביטוי המדויק ביותר לגישתה של הכנסייה לספרים פסולים. רואה הוא לנחוץ להתנצל בפני הקורא הנוצרי בזה הלשון: „למטרה זו אצטרך להשתמש בספרי רבניהם, כי בוודאי היו דחיים כל יסוד אחר, ועל כן אוהירך, קורא ותיק, כי אם לא תמצא בהם (בספרים אלה) הסכם גמור עם החכמים הקתוליים ועם התורה הקדושה והנבונה אשר הכנסייה הקדושה מלמדת אותנו פה אחד, אל נא תדון אותי לכף חובה, כי מודה אני שאין לי שום אמונה בדבריהם, כוונתי רק להשתמש בסמכויות אלו, כי יקל לי לשכנע את היהודים באמצעות מאמרים של אלה מחכמיהם הנחשבים אצלם לעמודי היהדות... מאחר שהם מאמינים בעינים עצומות למורים אלה ומעריצים את מוצא פיהם כאילו היו דברי נבואה“⁷. הרי שבפעולת ההסתה בין היהודים יחסו המסיתים הקתוליים ערך יותר גדול ל„הכשר“ יהודי מאשר ל„הכשר“ הכנסייה.

Ferretti, Francesco Maria, d'Ancona, già Sabbato Naccamu 7 נחמו
Rabbino convertito alla Santa Fede, Le Verità della Fede Cristiana svelata alla
Sinagoga con le Autorità de' più accreditati Rabbini..., Venezia, 1741

על המחבר ע"י מה שכתב המומר אלכסנדר פירשט, נוצרים ויהודים (גרמנית), שטראס-
בורג, 1892, עמ' 96 וכו'. וע"י גם מאמרי „אבני בנין לתולדות היהודים באיטליה“, „חורב“,
כרך ו' (חש"ב), עמ' 105-106.

Dovrò necessariamente servirmi ad un tal fine de'testi dei loro Rabbini, 8.
poiche ogni altro fundamento sarebbe da loro rigettato. Perciò t'avviso, o Benigno
Lettore, che se in questi non ritroverai un adeguata coerenza co'Dottori Cattolici,
e con la sana e Santa Dottrina che concordemente insegna la Santa Madre Chiesa,
non vogli per questo condannarmi, imperochè io mi protesto di non prestare alcuna
fede alle loro sentenze... Mia intenzione è bensì nel servirmi di tali autorità, per
così facilmente convincere gli Ebrei co'sentimenti di quelli stessi Rabbini che
sono da loro creduti quai colonne della Sinagoga. . avvengachè a questi maestri essi
prestano una cieca fede, et venerano i loro detti come oracoli
התלמוד וספרות הרבנית מסורת ארוכה לה, ואנו מוצאים אותה כבר אצל המומר יהושע
לורקי במוכת טורטוזה בתחילת המאה הש"ו.

(הסוף בחוברת הבאה)

אָדָם וְכֶלֶב

(מן הסדרה: „רוחות מספרות“)

מאת ש. ל. בלאַנק

שם הכושי אדם ושם כלבו דיק.

יום אחד עזבו את הבית ואת סויט סטריט ויצאו ללכת לתור להם מנוחה בכרך הזה. לא בטובתם עשו זאת, אף כי לא מתשוקה לראות בעולמו של הקדוש-ברוך-הוא, כי גורשו משם. מי עשה נבלה זו לאדם? כלתו עסי, היא ולא אחרת. וטעמה ונימוקה עמה. כל זמן י'אן בעלה עמה. אף-על-פי שהיה הולך בטל ושותה שיכור, מרים יד עליה ומגדפה ומחרפה, נשאה בשרת בשיניה, שעל הכול כיסתה אהבתה לי'אן. כיוון שנעלם ורגלים לשמועה שהלך אחרי כושית צעירה ונאה הימנה ועקבותיו לא נודעו, נעשה חמיה לצנינים בעיניה — וגירשתו מעל פניה.

ואדם קיבל עליו את הדין. כל ימיו מן הנעלבים ואינם עולבים היה, ומסתפק בלחם צר ובבגדיו המהוהים. מן השוקדים על פתחה של הכנסיה היה, ונהנה מן הדרשות של הכומר אבא דירוי ומן הרינה והתפילה בציבור, מוריד דמעה ומתחטא כתינוק לפני אביו שבשמים. אותה שעה היה כולו אומר סליחה ומחילה, ואפילו למרתה אשת נעוריו, שהניחה את י'אן בן שלוש על זרועותיו והלכה אחרי מאהבה — מעשה שהיה מלפני כארבעים שנה, פצע שלא הגליד עד היום.

חביב היה סויט סטריט על אדם, וחיבב עליו כל הנברא בצלם, שאת כל הבריות היה מקבל בסבר פנים יפות. וביחוד היה מתבב את גן-הרובע שבאותה שכונה, רשות הרבים לקטון ולגדול, שהיה אדם וכלבו ונכדיו מן הזרזיזים והמקדימים שמה. כיוון שניראו הניצנים הראשונים וחמה של אביב הבהיקה בעולם — כקונדס בין קונדסים אדם באותה שעה, כאילו נס נתרשש בו ונתחדשו ימיו כקדם.

ובאשר אדם שם כלבו.

ומספר להפליא אדם, בין מעשים שהיו ובין אגדות ברויות, אפילו באים בימים מטים אוון להם. ארץ ושמים וכל צבאם היה מקפל תחתיו. גן עדן וגיהנום

היה מוריד ומעלה לעיניהם, אותם ואת מלאכיהם הטובים עם הרעים, אף את הלורד כביכול היה מטריח מעל כסא כבודו — לתקן עולם במלכות שדי.
ויהי היום —

עכשיו ראה את עצמו כאדם המגורש מגן עדן בשעתו, את עסי כלתו כאחד מן הכרובים, ואת המטאטא בו איימה עליו כלהט החרב המתהפכת. אף-על-פי-כן לא חטא בשפתיו ולא הירחרר אחרי מידותיו של הקדוש-ברוך-הוא, אלא חוטא ופושע הוא, כי על כן נגזרה עליו בבית דין של מעלה להיות נע ונד בשאונו והמונו של הכרך. פגעו בו שכנים. להיכן, אדם? שתרמילו, על שכמו ומקלו בידו וכלבו ברוך אחריו, סתם ולא פירש, אלא ביקש להתעכב ולשפוך שיחו לפניהם, הואיל ולשון רעה להם לבריות.

וכך היו שניהם מפסיעים, המהלך על שתיים מוכיר זכרונות טובים וזכרונות רעים והמהלך על ארבע מקשיב ורוחו סרה. מתוך כך עיניו מפלבלות, שלא תהא פגיעתם של בני-מינו בהם לדעה. לכאורה הרי אין כוונתם אלא לטובה, לרחרח זה בזה, כדרך כלבים מאז מעולם; לא מעוקצם ולא מדבשם! הילכך היה חורץ לשון להודיעם, ל"עמיתיו", שאין לבו הולך עתה אחרי שעשועים. ביקש אדם להתערב בענין לא לו בגערה ובמקל ונסתחפה שדתי; אילמלא דיק שהקדים את פני הרעה בנפשו ממש, אחד כנגד רבים, חיך, שהיה אדם נעשה גל של עצמות!

אכן, עכשיו ידע למה נתן הלורד כלב לאדם כשגורש מגן עדן. מזון ומחסה מניין? הרי לפי שעה פת לחם להם בתרמילו, צידה שלא שכח ליטול עמו לדרך. אמנם בשר יערב להיכם יותר, אף מדגה צלוייה לא היו מושכים את ידם, אף כי אבטיח מימי ומתוק כפרפראות לסעודה, ח"ח, בדליכא יצאו בפת חרבה; ואשר למחסה הרי מה נמלה על הלורד מזונה וחסתנה, אדם וכלבו לא כל שכן. לאן פניהם מועדות? גן-עבות עוטר את הכרך ופיירמאונט שמו, שנהירין לו שביליו כשבילי סויט סטריט, שכן בימי חרפו היה מבאיו התדיריים, ושם אילנות ושיחים וגבעות ועמקים ומעינות מים זכים וקריירים וכל ציפור כל כנף — לשם ישימו עתה פעמיהם. אמנם, אילו היתה הפרוטה מצוייה בכיסו היו עולים לחשמלית ומביאתם למחוז-חפצם. והיינו הך, צפונה או דרומה, שאחד הוא הגן בכל מקום, כאמא-אדמה שקולטת בריותיה באשר הם שם; בדליכא הרי מי שנותן לעיף כוח לא יסיר חסדו גם מהם. אשרי דיק שניחן בעור שעיר ונוקשה, תריס בפני צינה וכל מרעין בישין, ואילו אדם כל עוד כסותו לא בלתה מעליו ונעליו לא בלו מעל רגליו חייב לומר, גם זו לטובה, הואיל ודיה לדאגה בשעתה; ומי שיתן חיים יתן מזונות, ואם תאמר, מה הכלב כבר מלחית מפני החום, אדם למעלה משבעים על אחת כמה וכמה; אמת ויציב, דיק! אלא מה? עליהם לעשות פסיעה קטנה, עקב בצד אגודל, מתוך כך עיניהם בראשיהם, שלא תארע להם תקלה חלילה על-ידי מכוניות וחשמליות, שילוחיו של השטן.

עם שהם משרכים דרכם אדם מניח דעתו של כלבו ואומר, שאין לירוא לא מפני השוטרים הממונים על פרשת דרכים ולא מפני השוטרים הסובבים בחוצות ובשווקים ואלותיהם בידיהם, שהרי הם לא חטאו ולא החטיאו אחרים, וסימגך, שהם רשאים ליסב על כנה של האנדרטה של אייב לינקולן, זכר צדיק לברכה, שבמגרשה של העירייה, ולזון את היונים, להזין עיניהם בעושר המוצג לראווה בראש קריה, לתהות על המגדלים המעניקים את החמה, להריח את הריחות הטובים המתנדפים מכל בית נחתומר ומסעדה. עם כל זה מצווה עליהם להכיר את מקומם. מפני מה? שהלורד הואיל להפלות בבני-אדם, שלגבי בהירי-העור הריהו ודיק כפחחים הללו הפושטים יד, מנחות דרגה, כל כך למה? הרי מעשה שהיה כך היה. לאחר שבני-אדם פרו ורבו והארץ מלאה אותם, עמדו וחילקו את העולם ביניהם. מאז יעבוד הכושי את אדונו בהירי-העור וכפוף לו ביודעים ובלא יודעים. מתוך כך השיא עצה הוגנת לכלבו, שמעתה תהא מידת אדונו בידו. מה הוא מוחל על כבודו, אף דיק כך. להודיעך, שאפילו הכלבים של בהירי-העור מזרע מרומי היחש, וכל הפוגע בהם מתחייב בנפשו.

סמוך לשקיעת החמה הגיע אדם וכלבו אל גן פיירמאונט. לא, הדרך לא קפצה לקראתם. ברוכה תהא כל פינה שצלתה מרובה מחמתה, ושבעתיים כל גן-רובע, הואיל ושם היה אדם רשאי לפשט את רגליו הכואבות על העשב ובצלו של אילן. אף-על-פי-כן למקום שבא הלך בנימוסיו. ומעשה בכלבו שרוח של משובה קפצה עליו פעם אחת ונתחמד לרדף את היונים והסנאים והטף המשחקים ונוף בו אדם אדוניו. לא הרי גן-הרובע בסויט סטריט, אמר, כהרי גן-הרובע במרכזה של העיר, שבת-ימלון נהדרים סביב לו ודיידיהם מבאיו הנאמנים. שם כרשות הרבים שהכול דשים בה, ואפילו חזירים גוברים שם אין ממחים בידם; ואילו כאן לא הכול שרי לך, מותר לך, אחא דיק! כלב בר דעת דיק, שציית לאדם אדוניו, כבש את יצרו ונשתטח לרגליו. אותה שעה שנה אדם לכלבו פרק בהלכות הפלייה בין גזע לגזע. צא וראה, שכל המצויים כאן, בבהירי-העור הדברים אמורים, חן המקום עליהם; כמוהם כן הכבישים המתרבים, שמדשאה להם מכאן ומדשאה להם מכאן, שאי אתה רשאי אלא להסתכל בהם בלבד. אכן, אשריהם וטוב חלקם, שלהם ניתנה ארץ ומלואה עוד מששת ימי בראשית. מידת הדין מה תהא עליה? הריהו מודה ומתוודה לפני דיק, שפעמים יתרהר אחרי מידותיו של הלורד, אף הוא מטיח דברים כלפי מעלה, למה יזכו הללו לשיבה טובה והוא חלכה וצפוי לחסדי הבריות? מפני מה? מפני שיצר לב אדם רע מנעוריו, ללמדך, שאין בשר ודם רואה אלא לעיניו ולשעה, ואילו הלורד — מראשית אחרית. למשל? הרואה אתה אותו סבא מכורבל בגלופקה בתוך העגלה הגלגלית, שאפילו בתקופת תמוז קר לו, ואחות רחמניה לבושה לבנים הודפתה מאחור? חייך, אפילו נותן לו מלוא ביתו כסף וזהב, לא היה אדם עושה עמו חליפין; שהלו תלוי ברגלי אחרים.

ואילו אדם — רגלי יעבור את כל הדרך עד הגן! או, לדוגמה, אותה יפה-פיה
הנוהגת כלב מקורזל וקצר-כרעיים באפסר נאה —
ררר? רטן דיק.

אכן, אדם ידע את נפש כלבו באותה שעה ויהי לו לפה, לאמור: במה
זכתה אותה בריה גנדרנית שתהא אמונה על ריך ופינוקים, לרבות טבילה וסיכה
ועימול, ודיק — רעב וצמא ונידח משעה שגח מבטן אמו ועד עתה? הרי עד
שהוא בא בטרוניה עם מידת הדין, מוטב שיהא מקשה כנגד בהירי-העור מן
השוטר בגן-הרובע ועד כל אורח שם, מדוע ולמה יהיו עוינים את אדם וכלבו,
ואפילו מקדימים פניהם בשלום ובהכנעה שוטים מעליהם בבזו ובשצט-נפש?
במה חטאו, שיהא שכרם מקופח בעולם הזה? אף-על-פי-כן הלורד צדיק ומעשיו
צדק; אם ראית אדם מתענה קשה, הבריות מפלים בו, סונטים בו ודוחקים את
רגליו — שכרו מובטח לו בעולם הבא, במלכות שדי שם.

אילו ניתן פה לכלב היה מקשה לומר — ואל מה אייחל אני חלף עניי
ומרודי? —

עכשיו הם בגן, ואף-על-פי שתש כוחו של אדם וכאב קהה היה מנקר
באברים, הרי לאחר שנה קימעה קם ללכת. לאן? לתור להם מחסה ממטר ומקור
ומקום ללון שם הלילה, שהיום היה מעריב והולך. ולפניהם מעלות ומורדות,
מעה מכאן ויער מכאן, צפיפות וקלישות כאחת, וריחם כריח הגן אשר בירכו
אלוהים. לכל מקום שבאו נקלטו בעין יפה, משל לחיק אמא. כל אשר נשמה
באפו קיבל את פניהם על-פי דרכו, אף-על-פי ששעת בין-השמשות ממשמשת
ובאה, שעה של טורח והכנה לשינה של לילה.

אדם היה נרגש מאוד מאהדה כזו; לא לחנם היה מכתת רגליו מסויט
סטריט ועד הנה, שאין כאן משוא פנים, אין מנכר גזע לפני גזע, שהכול בנים
לאביהם שבשמים, לא כהרי העיר והמונה, שהם יצאו מתוכה. דומה היה, כאילו
לאחר הרבה שנים של עמל ותלאה ונדודים בנכר חזר סוף-סוף אל מכורתו ולבין
רעים ועמיתים מאז מעולם. מתוך כך לא נמנע אדם מלהטיף מוסר לכלבו, למה
יחרוך לשון לכל חי והוא לא עשה לו כל רע? אי מידת היושר, כפוי-טובה
שכמותו! אפשר ישוך מי את היד המלטפת אותו? ישלמו אחרים רעה תחת
טובה, ואילו אדם וכלבו ילכו בשם הלורד — מה הוא חס על כל בריה ובריה,
אף הם כך. מעתה עליהם לדור בכפיפה אחת עם כל נפש חיה אשר בגן, לפיכך
ידע נא דיק היום וישיב אל לבבו, שלא באו אלא לשלום, שלא הנראה בלבד,
כציפור וסנאי וחולדה וקיפוד וחפרפרת וכיוצא ביצורי כפיו של הקדוש-ברוך-
הוא, אלא אפילו הסמוי מן העין — כל הנוגע בהם במזיד כשופך דם נקי ועתידי
ליתן את הדין לפני בית דין של מעלה.

וכך היו שניהם מהלכים שפי, יוצאים מאפילו לאורה ומאורה לאפילה.
היו אילנות מתלחשים עליהם ובעלי-כנף תוהים עליהם בלשונם, בהם אפילו

אחד צחקני. והיה הכלב חרד מעלה נדף ואדם מרגיעו ואומר, כי שוא פחדו, הואיל ובין ידידים הם, ידידים טובים ונאמנים.

צא וראה, דיק, הם בדרך ואביהם שבשמים הולכים ישר אל סוכה פתוחה — שור, הריהי באותה בקעה שיער חונה עליה כדור! והעשב כאן גבוה ועמוק וזרוע פרחים פרחים למיניהם ולצבעיהם; כן, אלפי עינים בהירות מציצות בהם בחסד. לא נבהלה מפניהם אלא אותה ארנבת מוגת-הלב — חיה, כיצד היא נעלמת על גפשה לתוך הגוש המאפיל הלו! לאט לך, אחא דיק, הלוא הותנה בינינו — אל נביחה, רדיפה אחרי היצורים לא כל שכן. מובטח היה אדם, שאם תהא כוונתם רצויה ומעשיהם רצויים, אפילו הארנבת תשלים עמהם ולא תירא אותם עוד. כיוון שנכנסו לתוך הסוכה, פרק אדם את תרמילו וחלץ נעליו — אי, משל לבן נידח שחזר לבית אבא.

מה המקום הזה בעיניך, דיק?

מתוך יבבתו הכבושה היה ניכר שאין שלום ברוחו; השקט, עתרת הפריחה והמון הברואים המתלחשים, והציוצים למיניהם הבוקעים מעברים — הרגיו והדריכו מנתחה, היה משוטט אילך ואילך ולוטש אזניו, מאין תיפתח הרעה. כיוון שראה אדם את כלבו בכך, התחיל למשוך אותו בדברים ואומר, שלא הרי סויט סטריט, מקום הורתו ולידתו, שהיה רגיל בשאונו ובהמונו מנשף עד נשף כהרי בקעה זו, שמנוחה ושלום בה; ברם סופו שיתרגל לה ותהא חביבה עליו כעל אדוניו.

וסמוך לסוכה אמת מים, שעל שפתה האחת ערבה עקומה וסתורת בלורית משתקפת מתוכה. ושכשוך חרישי נשמע, זה שיה הזרם עם אבנים מפולמות. אותה שעה שקעה החמה והבהיק הגן מסופו ועד סופו, צפרדעים אמרו שירה באחו, אף כל שניחן בגרון התפלל בציבור, ברוך המעריב ערבים. ואדם בכלל.

אחר כך בצע את הפת לשתיים, אחת לשעה ואחת לשחרית, שאמר, יפה סעודה זעומה מלא כלום, ולעולם יהא אדם מצניע ממה שיש לו לשעה רעה. מזונות להבא מניין? הלורד הוא שיתן בהם דעת ובינה כיצד למצוא מחיתם. ואם סבור דיק, בשר ציפרים וסנאים וארנבות יאכלו, כאלו הבריות שדרכם בכך, הרי אינו אלא טועה; אפילו הלורד מצוה עליו במפגיע לעשות כך, חייך, שמרה ימרה את פיהו, כה יתן לו אלוהים וכה יוסיף! הם ילינו פה הלילה, ולמחרת בשחרית יצאו לראות ולהכיר את השכונה, ואת אשר ישים הלורד בלבו אותו יעשו. ככתוב: ואני בחסדך בטחתי.

כיוון שעלה עמוד השחר יצאו לתור את השכונה. ואדם ציוה את כלבו להורות את הדרך, הואיל ונתברך משמים בחוש מיוחד לכך, שאפילו בחיר היצורים בכבודו ובעצמו לא זכה בו. מתוך כך ביקש לדעת את הטעם, למה נדדה שנת דיק וכל הלילה היה נדחק אל אדוניו כתינוק חרד ומרעיד? אילו

ניתן פה לכלב היה סח על אימתו מפני הדממה המתחרשת, הקולות ובני-קולות המתהלכים מעברים, הצירצור שאינו פוסק, הגחליליות הנוצצות ונדעכות חליפות, צריחת עטלפים ואוחים ותנשמות, קירקור הצפרדעים התדגוני באחו הסמוך, וכיוצא ביצורים מכונפים ורחשים ועוקצים בהמוניהם. ברם הלבנה המלאה בתכלת הרקיע על כולם, שכן מימיו לא ראה כמותה בסויט סטריט מכורתו, לרבות האילנות והשיחים והדשאים המכסיפים. הם וצלליהם האוויריים השפים אילך ואילך, המריכו את לבו. כל ימיו היה תוהה על כלבים מוכי-סהר ויללתם מרגיזותו מאוד; אילמלא מוראה של הסביבה עליו — חיך, לאחד מהם דמה בלילה ומייליל כמותם! ואפילו עכשיו, בבין-השמשות, שפני המזרח כבר מכסיפים, עדיין פחד השמים והארץ וכל צבאם עליו. הילכך היה מפסיע בנחת, זהיר, ועל המשמר, שהיה הכול כאן מעורר חשד, אורב במסתרים, בהם הציפורים המתנערות עם שחר ומציצות שמחות. ואילמלא אדוניו, שבו יבטח ואחריו ילך עד קצווי ארץ. היה מתגרה מלחמה לחיים או למוות בכל הנותן מכשול לפניו, ואפילו באילנות ובישיחים היה נועץ את שיניו החדות.

אף בשיח אדוניו עמו היה משום החיזוק. כן, במה דיבר אדם? על כלבו מורה-הדרך, שחזקה עליו שלא יתעהו, שכן זכרונו לקה ומהיר לאבד דברים שאינם תופסים מקום חשוב בלבו. אבל לא כן בחילופיהם. למשל? דרשה, שהיה שומע מפי הכומר אבא דירוי, היה זוכר ויודע על בוריה, מתחילתה ועד סופה, על פסוקיה ועל מראה מקומותיהם. לא בכדי היו יושבי-הקרנות בסויט סטריט משדלים אותו בדברים לחזור על הדרשה של ראשון בשבת בכנסייה שלהם. ואף-על-פי שברי לו שמושב לצים הם, שלא נתקהלו עליו אלא בכונה לחמוד להם לצון ולבזח את דעתם, לא יכול לכבוש את יצרו ועושה את רצונם; צוחקים בכל פה ומלגלים בפניו — ועומד ודורש, מעשה הכומר אבא דירוי, בכל הפרטים והדיקדוקים. והוא הדין בפרקי תהילים השגורים בפיו, לפי שהיה אומרם בכל עת ובכל שעה, שהם כמרפא בעצמותיו. וסיפורי הביבליאה! סבור היה אדם על ברכיו ישעשע בהם את נכדיו, כדי להדריכם באורח מישור ולדעת לבחור בטוב ולמאוס ברע, ולא יהיו כאביהם אשר הלך בשרירות לבו, ולא זכה לכך.

הה, לורד, הה, לורד! נשתטף אדם בדמעות בשאתו נפשו וכפיו אל השמים. אף הכלב נסוה מאש אדוניו — והמליט יבבה כלפי מעלה. למה נתרגשו אדם וכלבו בשעה זו ובמקום זה? לאלוהים חקרי לב. ואמנם אותה שעה שעת רצון וחסד היתה, שכל מי שניחן בקול, מעוף ועד הרוחש בעשב, היה אומר שירה במקהלה, אפילו חרגולים לא פרושו מן הציבור. אף אילנות ושיחים ודשאים היו משיחים ביניהם וברוך-ברוך אמרו בלשונם. ובגן אפלולית שקויקה טל וצינה משיבת-נפש.

כיוון שיצאו מתוך הגן כבר האיר היום. נסתכל אדם וראה לפניו שורה של דירות בנות שתים ושלוש קומות. ולהן מרפסות סגורות ומרפסות פתוחות. ושלוש מעלות אספלט לאחת ומדשאה לאחת. גם ערוגות בשמים. ובמעלה העליונה

זעיר פה, זעיר שם, בקבוקים וחפיסות, שהחלבנים והנחתומים הללו הניחו שם מבעוד לילה, כדי שהדיירים שם יהיו משכימים ומוצאים סעודתם מתוקנת לפניהם. ומכונת כמעט לפני דירה ודירה. מכאן היה אדם למד, שרגליהם עומדות בשכונת אמידים. אותה שעה היה הכלב מרחרח וחוזר ומרחרח באוויר וכולו רוגז בעטים של הריחות המתנדפים של המזונות שגירו את אפו החושני. כיוון שנתכוון לזכות בהם וכבר עשה תנועה לכך, ואדם אדוני עיכב בידו. ראשית, אמר, הרי גניבה בין עשרת הדברות שניתנו על הר סיני בקולות וברקים, שכל העובר עליהם נפרעים הימנו בעולם הזה ובעולם הבא; ושנית, הרי אין המזונות כהפקר, שהכול זוכים בו. ללמדך, רחימאי, שלעולם יהא מורא רשות עליך כמורא שמים. כל ימיו של אדם היה מתרחק מכל דבר עברה, ואפילו גווע מרעב לא היה נוגע ברכוש זרים, לעת זקנה לא כל שכן; מוטב שיהא אדם אוכל פת במלח ובך חורין משישבע מעדני עולם ואסיר חבוש בבית האסורים. אלא מה? אם אין עינו מטעתו, הרי מלבד מפל-הבתים, המוצא לפינוי, עוד גרפים מוגפים שם, שוודאי בהם פסולת של מזונות למיניהם, ואפילו שירים של בשר ודגים וכל מטעמים. ובכן, עד שבאים הכתפים הללו הממונים לכך לפנותם לתוך קרונות שלהם, מוטב שיהיו אדם וכלבו מקדימים אותם, האף אין זאת, דיק?

לאחר שחזרו לסוכה בבקעה שם, התיר אדם את החבילות שזכו מן ההפקר, הוא על זרועותיו וכלבו בשיניו — ואורו עיניו; מכל מה שלבו של אדם מחמד נמצא בהם, ואפילו פלחי אבטיחים ומלפפונים מימיים ומתוקים, ששקולים לו כנגד כל מעדני מלכים, אף-על-פי שהיו הכול פתוכים ובלולים ומחמיצים. והם אכלו ושבעו והותירו. מאותה שעה היו אדם וכלבו מושכים מחיתם מן השכונה. עם שחר יצאו ועם הנץ החמה חזרו. כל מה שהיו קונים במשיכה, בהפקר הדברים אמורים, היה מספיק לשלוש סעודות, והנותר לעוף השמים ולכל נפש חיה אשר בגן; פעם אחת נחה הרוח על אדם וסח לכלבו על המן שניתן לבני ישראל במדבר והניח בו במעמד, שאותו פלא מתרחש גם להם יום-יום. ומה בני ישראל זרח השמש ונמס להם המן, כך הם, אילו היו מאחרים שעה אחת היו שרויים בתענית. מכאן אתה למד, דיק, שהלורד הוא הנותן דעה בלב כל בריה ובריה כיצד לקנות מזונותיה; לך אל נמלה קטנה זו וראית כי כן הוא. ולא זו בלבד, אלא אף הם מלקטים ליומיים, לשבת וליום ראשון, שאין בהם פינוי של מפל הבתים, ככתוב בספר תורת משה. ומה בני ישראל לא הותירו מן המן עד בוקר, אף הם כך.

אכן, לא יחדל רעב לעולם, ואפילו מקרב שכונה של אמידים. בחתולים הענין מדבר הפעם. בין מבתי עניים מוצאם, שאין מספקים להם מזונותיהם שם, ובין מחוסרי-קורה, שבמבואות צרים ונאלחים הורתם ולידתם ושם תהא גם קבורתם — לילה-לילה הם יוצאים לשחר לטרף וניצים על עצם יבשה. והיה הכלב רודפם באף ובחימה. רשע, היה גוער בו ואומר, מה איכפת לו אם גם מסכנים אלו יהיו נהנים מן ההפקר? חי נפשו, שלא הלורד, הנהג את עולמו בחסד, הוא ששת איבה ביניהם, אלא השטן הוא שגירה מדון בין אבותיו ואבותיהם

עוד מששת ימי בראשית. ולא נאה דורש בלבד היה אדם. אלא אף נאה מקיים; פותח להם לחתולים הרעבים גרפים מלאים וגדושים, על אפו ועל חמתו של דיק — ההגו כנפשכם שבעה! לא לחנם היו כרוכים אחריו, אחרי מטיבם ומפרנסם, שמשעה שנגלה עליהם — מטוב הארץ יאכלו.

אכן, הרבה שליחים למקום ואדם אחד מהם.

ומעשה שהיה סח אדם לכלבו כשחזרו בבוקר אחד מן הלקיטה. פעם אחת היה מהלך בסויט סטריט בליל סגריר בתקופת טבת, ואילמלא המית השיכורים בחושך-אפילה היה סובר העולם חחר לתוהו ובוהו. פתאום שמע קול יבבה של גור-כלב מתוך אחד המבואות, מיד עמד ונכנס לתוכו. הה, דמעות עלו בעיניו לשמע אותה בריה זעירה ועלובה מתחטאת על זרועותיו ונדחקת אליו מרעידה ממטר ומקור! זה היה דיק, הוא בכבודו ובעצמו. אילו בא לספר כמו על צער גידולו וטיפוחו, שלושה ימים ושלושה לילות לא היו מספיקים. ואילמלא אדם שרחמיו עליו כרחם אב על בנו, מפתו אכל ובחיקו שכב ומגן עליו, חייך, שכבר היה בין המתים. ואם תאמר, למה סבל עליו אדם אדוניו? שהיה מזכיר לו את י'אן בן השלוש, שעזבתו אמו לאנחות. ובת-חיה כבת-כלבה. מה הראשונה אחת נותנת נפשה על פרי-בטנה, ואפילו בגר ונושא את עצמו אינה מרפה הימנה, ואחת מתעלמת מעצמה ובשרה יונק שדיה ומרדפת אחרי מאהביה, אף השניה כך; אמו ומרתה אשת נעוריו יוכיחו! למה סח לו תולדות חיי? שראה מעשיו עם החתולים בשחרית וזוכר באותו מאורע. לכאורה הרי כל שהיה אסופי, אף-על-פי שראה עוני ותלאה בימיו בדין שיחמול על כל רעב ונידח ועזוב יעזוב עמו — ולא היא; מעשי עריץ מעשיו.

ודיק כמנהגו נוהג.

לא מחיה בלבד הספיקה אותה שכונה, אלא אף דברים הצריכים לגופו של אדם. הבריות שם בזבזנים הם, שמוציאים ישן מפני חדש, שראוי להשתמש בו אפילו בשבת וביום טוב. פעם זכה אפילו בשמיכה ובמזרן. אף מעתונים וירחונים לא משך את ידו. היה קורא בהם מהנעשה בעולמו של הלורד, על ריב בין עמים ומדינות, ועל דליקות וגניבות ומעשי-אונס ורצח וכיוצא במעשים טובים שהכרך מלא בהם. ולא עוד, אלא שעל ידם היה יודע באיזה יום ושבוע וחודש הם עומדים. ואם תמונות וציורים בצבעים בהירים בהם היה תולה אותם בסוכה לנוי. מעתה היה אדם עומד בסוכה שם, בשחרית או בערבית, הביבליאה פתחה בידי ודורש מעשה כומר על ד' ועל משיחו, על שכר ועונש ועל מלכות שדי, באזני כלבו הרובץ לרגליו דומם ומקשיב ולעיני הערפלים המסמיקים בשמים — ופחדו לא נפל על בעלי-החיים שם! לא הסנאים בלבד, שעל כמה פירורים ישחקו לפניך, אלא אף הכיכלי והעפרוני והדרור והחוגה וכיוצא בהם היו דורשים לשכנו של אדם וזמירות יאמרו, איש איש ממקומו. ולא עוד, אלא היו מעירים

את אדם וכלבו עם שחר; שור, דיק, האיך הם חגים-חגים באוויר המחזיר והולך, הנאהבים והנעימים, ומעתירים עליהם צלילי כסף וזהב! — אכן, קול ד' בהדר, קול ד' בכוח.

לילה אחד וסערה קמה בקולות ובברקים ונודעזע הגן מסופו ועד סופו, ואימה חשיכה נפלה על אדם, כאילו היה יום הדין ממשמש ובא. אות לכך היה אחד אילן שם, שפגע בו הברק ויהי למאכולת אש לעיניו, ואף-על-פי שידע אדם כי עפר הוא וסופו לעפר, כי הוא להבל דמה וכל ימיו עמל ורוגז, חפץ בחיים ולא במוות. לכן בכה מר ופרש כפיו אל השמים בתפילה ובתחנונים, כי הלורד ברחמיו הרבים יטה אליו חסד ויצוה לו מלאכיו הטובים לשמור אותו מכל רע.

אך לא בענה אלא בסופה ובסערה ובלהב אש אוכלה.

ואדם הסתיר את פניו בכפיו, כי היתה עליו מחיתת אלוהים אשר ירד לעשות שפטים במעשי ידיו על חטאותיהם ופשעיהם. ויהי חושך-אפילה כאותו במצרים. כל אשר שורש לו בגן, המה וגעש וכרע אפים ארצה. ויהי בהבריק הברק ובהרעים הרעם ארץ ושמים רגזו לקולם. ואש אוכלה אש ופולסי דינור הצליפו מעברים, אשר הבהיקו את העלטה לרגע ונראה הגן האחוז חלחלה והמשוע נוראות. ומלאכיו חבלה שוטטו אילך ואילך, ואפילו למתחת לשמיכה שם אדם וכלבו הגיעו, ויהי משק כנפיהם משק המוות וצחוק שדים צחוקם.

אל רחום וחנון, חילה אדם בפיק ברכים.

ויהי הגשם חזק מאוד, אשר הציף את הגן ועד הסוכה הגיע. עבי מים נתרקנו וכבדים מהם עלו תחתיהם, כאילו ארובות השמים נפתחו ושטפון בא. והיה אדם מחזק לב כלבו ואומר, כי לא אדם הלורד ויכוב, שכבר נשבע לנוח הצדיק והתמים שלא יביא עוד מבול לשחת כל בשר.

ויהי כעלות השחר ויכלא הגשם מן השמים והקולות והברקים חדלו. ובהנץ החמה ונראתה הקשת בשמים, כאשר אמר אלוהים. אותה שעה היו כל האילנות וכל השיחים מגטפים, כאילו היו מבכים את מתייהם, אשר נשרפו ונעקרו ונהפכו על שרשיהם. ולא הם בלבד, אף הציפורים אשר קניהם נהרסו ושיכלו גוזליהם היו מצייצות נכאים, ורוח של צידוק הדין התהלכה באוויר.

ברוך דיין אמת.

ולפי שגזירה על המת שישתכח מן הלב, כיון שהעבים חלפו כליל והשמש יצא להאיר על הארץ, הגן עטה שני וארגמן ואבנים טובות ומרגליות עדה, וכל ציפור כל כנף הגה שיר מזמור ליוצר בראשית. ובהם אדם וכלבו, איש על פי דרכו, אחד הודה לאלוהים על שהחזיר בו נשמתו לזכות ולראות שוב פעם בעולמו הנאה והזיווי, ואחד שמחה קפצה עליו והיה מתפלש בעשב המחופה זוהר ופנינים יקרות, נובח כלפי מעלה ונובח כלפי מטה, והבקעה תענה לו בהד.

ואדם וכלבו לא יצאו ללקוט, כי שבת היום.

פְּרָה עַר ש. שְׁלֹם

מאת ד"ר ישעיה רבינוביץ

(מתוך מסה)

הלך-הרוח ההומניסטי הנטבע בשירת שלום, סופו שהוא מתלבש בריקמת מוטיבים מן האקטואליה הישראלית בארץ ובגולה. מוטיבים הם, מצד אחד, של „בשער המולדת“: תמצור במולדת, המאבק על מכורה ועל גאולה, מזמור-שיר לעבודה ולגבורה; ומן הצד השני — חורבן ישראל בגולה, עיקר חתירתו של המשורר היא עכשו חתירה סוציאלית. בה הוא מתפרק מן ההרס הדימוני הפסיכי שלו, נגאל מן העבודה והפולחנות האל-תודעתיות שלו. ש. שלום נמלט אל האקטואליות הישראלית כהמלט אחד שנשבה אל חיק מכורתו. בזה משתלבת שירתו ברוחה ובמאבקה של השירה הישראלית למאז המקרא ועד היום.

צאו וראו מה בין השיר „הזורע בלילה“, שבו יוצא שלום אל מעמקי המסתורין הסימבוליסטיים לבין שירו „הזורעים בלילה“, שבו נצמדת חוויתו של המשורר אל הנגלה הכביר בחיי ישראל בגליל. היום-יומיות מתמלאית מחבלי משיח ומפעמי המשיח, מעצם הבעיות והמגמות האקטואליות שבהן קצה הסימ-בוליות מעודה. אכן, משהו מופלא מתרחש עכשו בשירת שלום: נהייתו משכבר של המשורר למסתורין ולאכספרסיוניזם של המסתורין הולכת ומתפרשת מעין חטא, מעין עבירה שהמשורר עבר בנפשו — ועכשו מתכפר החטא בעלייתו של הנגלה הישראלי במירקם החיים הסוציאליים והלאומיים. זהו הפלאי הממלא עכשו את ניבו של שלום, ניב היוצא כאחד גם אל הפשטות, גם אל העמקות שבפיוט.

עם תמורה זו נעשה האימאג' של שלום „פשוט“ יותר, שכיח יותר. המראה, החזיון, התמונה, אינם ניתנים עכשו מין עבודה אסתטית-לשמה, הנשמעת לאיזה פסיכזום סיוטי הרוחש בקדמות שלהם. האימאג' „משתעבר“ עכשו למטרות ולמגמות „מן החוץ“. אלא שדווקא ב„אמנות שלא לשמה“ זו מתפעם האימאג' ממשמעות חיונית מאד, משמעות הבוקעת מלילות חרישה ומצור, מנפתולי מאבק ובנין, מחיבוטי חורבן וגאולה. הסימבוליות הזרה שבמסתורין נפדית עכשו על ידי הסימבוליות ביצירה הריאליסטית בחיי ישראל. החזון ההומאניסטי המתרקם

בחיי ישראל הוא ההשראה והוא העמקות המהלכות ברוחו של שיר מעין "ילד בוכה" וברבים כמותו:

או אולי על מותו לבבו כה נכמר?	ילד בוכה בבית אלם בכפר,
היש לאביו אי כמוני משמר	הלילה הגיע עד כבות יכוכבים.
בנתיב הענות או בקבר אחים?	הרחק לבדי אני דש בעפר;
— — — — —	ילד בוכה בבית אלם בכפר
ילד בוכה על אדמת ישראל,	בין חזיל אילנות ועזובת רגבים.
— — — — —	— — — — —
כננור ישחפך עם חלוף אשמורה.	— — — — —
היקבל על איחור פעמי הגואל?	— — — — —
ילד בוכה על אדמת ישראל,	היש לאביו אי כמוני משמר,
ובעצם קולו יארב המורא...	גלמוד ונידח ומופקר לנבכים?

אמנם בתשובתו זו של שלום כרוכה גם סכנה מסוימת. יש ונטייתו אל הסוציאליזם הישראלית. אחיזתו במגמות ובעיות מ"עסקי יום-יום", מסיטות את הניב הפיוטי שלו אל הריטוריקה. הדינאמיקה השירית, האימאג' שלה, הקאדנצה המוסיקאלית שלה, נעשים באמת דבר שבשיגרא וחוויתם האמנותית קלושה כמעט. כאלה תמצאו תכופות במעברות-הבינים לשלום, מתקופת דביקותו בסימבוליות המסתורית ועד התערותו בנתיבות החיים לישראל. אלא שלא אלה הנתיבים. הנותן הוא מאבקו הפנימי של המשורר: ה"אני" שיצא מדחף הפרצים האס-טטיים, והוא חותר אל ה"הוא" הטבוע בתפיסת-חיים מקראית — וסופו משתלב במחשבת היצירה הישראלית התופשת את החיים כההליך התפתחותו העצמאית. התרבותית-תודעתית של האדם המהלך בחסותו של האלהים לקראת חזונו של "אחרית הימים". לביטוי הבולט מגיע נצחונם של שלום במדור "אלון בכות", המוקדש לפרשת הזוועה והחורבן בבית ישראל באירופה.

לפי שב"אלון בכות" הועמד שלום לפני נסיון רצידיבי אמנותי-פסיכי, ועמד בו. מראות הזוועה והחורבן, הכוחות האימאגייסטיים הפועלים באפוקאליפסה של הללו, כמיתה המבוע למראות התמוטה והאבדן — בכוחם היה להחזיר את המשורר לראשיתו האכספרסיוניסטית. ומאיך גיסא: פרשה זו של הזוועה והחורבן היתה יכולה להסיט את המשורר ממעמקיו האמנותיים, על מנת לשוות לשירו את הריטוריקה החגיגית — וזו ככל שהיא דולקת אחרי השגב הניבי, כן היא פורשת ממקור החוויה האמנותית. ואילו סכנות אלה — משתיהן יצא המשורר בשלום, באשר צנורות חיזוק נפתחו לו ב"אלון בכות" ממעינות היצירה בעממיות הישראלית.

כדאי לעמוד כאן ולציין: שירת החורבן מהווה בכלל בעיה מאד חמורה בספרות העברית והאידית. כיצד תשוער מלאכת-מחשבת אמנותית-פיוטית, הנבנית בבניין החרוז, המקצב, במשמעת מוסיקאלית, במשקולות היופי לחוויה ולרגשים —

כיצד תשוער זו לשירת הרס ואבדון? האם לא דבר-והיפוכו הם הבנייה האמנותית היצירתית והזיקה אל ההרס והחורבן? אכן, הרבה יש לדון בזה גם מן הבחינה הפורמאלית הפיוטית, גם מן הבחינה הפסיכולוגית האמנותית בשירת החורבן. כאן נסתפק רק בהדגשת העובדה דלהלן: כל כמה ששלום יוצא לתבות את הזוועות מבית אבא-ואמא, לקונן על ההרס בבית-ישראל בגולה, כן הוא מדיר עצמו מן ההתנחשלות בנבכי-יחיד שבו, וכן הוא מזדקק לצורות אפיקה שונות מן היצירה העממית או הקרובה מאד לעממית. כלומר: אותו יסוד סוציאלי, ההולך ומשתלט בשירו של שלום, מטהו לא למשא תוכחה בטעמו של ביאליק, לא לשירת היאוש והמרי של אורי צבי גרינברג, לא לחזיון האפוקאליפטי של יצחק למדן, ולא לאותה „הפקרות” בניב האימאג'יסטי של שלונסקי — אלא לספור בבלדה, בפזמון, בקינה ובסליחה, בתפלה. עכשו אין המשורר מוצף מ„נפשו-יחידתו”, מן הקדמות המבקיעה בניבו מבפנים. עכשו רובו הוא פנוי אל הוללת, מואר, כמובן, מן היגון ומן הזוהר, מן היאוש ומן האמונה, מן האימה ומן הבטחון המהלכים גם בהדרי-חדרים משלו. בצורות האפיות-הפיוטיות האלה מתהווה מעין פרספקטיבה התלויה כאספקלריה בין המשורר ובין המאורעות. המעמקים הרגשים בשירת החורבן ליחיד ולעם נשמעים לאיזו התאפקות, אסתטית ומוסרית כאחד, אסתטית וסוציאלית, אסתטית ולאומית, אסתטית ואנושית — שאינה גותנת לרגשים להתפרץ פרץ היולי. אם להעמיד את הסוניטה של שלום לעומת שירת החורבן שלו, הרי תראה הסוניטה מאד פאטאליסטית ורוות יאוש ודחוסה מבפנים מפרצה האסתטי האינדיווידואליסטי, בעיד שהקינה והסליחה והבלדה והתפלה והפזמון והספור בפרשת החורבן מתמלאים מחזון הרחמים והתווה וההמשך הנובעים ממקור האבהות שבעולם. דומה: פרשת החורבן לשלום יחידה היא במינה אצלנו בהישג המבוע האמנותי הפיוטי שלה. הנה היא נעה במקצב המונוטוני של הסליחה מימי הבינים ב„בנוסח תפלה עתיקה” והיא מתארת את הגזירות ואת השמד; הנה היא משתזרת בנימה חסידית-עממית שאבל וניחומים, תווה ורחמים, פשטות וקדושה משתלבים בה בדמותם של „ר' מנדל, אחיו של הרבי מגור” ו„דודי ר' אהרל”; הנה היא מתפעמת מעוצר רגשים הידוע לנו מן ה„פיוט” לימים הנוראים כב„מראה” — כולה משתזרת בהדר העממי של הקינה הספורית המתנגנת ב„תהלוכה”. אכן, ב„אלון בכות” נראה מאבקו של שלום מתפרק בשני השירים: „תהלוכה” ו„מחול השלשלאות”. שניהם מועמדים, סוף-סוף, זה לעומת זה כשני העיקרים הפועלים בתהליך הפיוטי-האמנותי של שלום. ונצחנו — ב„תהלוכה”.

ב„מחול השלשלאות”, דומה, עושה הסיטרא הדימוני של שלום מעין נסיון-תקומה אחרון לפרצו המסתורי-הסימבוליסטי. בשירה זו מבקיע לו החורבן כגילום של איזה מיתוס קדמון המתחולל בחייהם של היהודים בגולה. ה„קוביוסטוס”, או ארמילוס, או השטן משתולל בעולם מתוך איזו דחף-פראים

אסתטי העשוי שוב להעלות את הסיוטים האימאגייסטיים בחזותו של המשורר. המשיחיות והטירוף משמשים שוב בערבובייה, והמשורר נראה נמכר שום לרצידיב של תהומיות פאטאליסטית:

ויט ידו כלשעון מטוטלת:	עיני נתתי בבור הכלא.
— הבט אל זה החלון שנפתח.	וראה: התא הפך אולם.
שם תכיר סוד החלד בילד —	חלונות בו במספר פלא.
אולי תזכר הניגון שנשכח.	ובכל חלון יחוד עולם.

בו בחלון הובילו לטבח	וכמו מגדל סולם יגביה.
את נעורי שרדפס שאגון.	ועל כל שלב רק הוא, רק הוא.
דם תמציתי ניגר על כל דרך,	„מחול! מחול! מחול! — יצריח.
ובעוד הוא גוע, שיר-נבך הוא שר.	ובכילפות דבריו יכו.

כן מתרחח השיר בתפארת המתהוללת בסיוטי היאוש. „מחול השלשלאות“ כולו נשימתו מבוהלת. מפועמת מפעימת-תוף שטנית שהמקצב בבתיה ובחרוזיה הוא כאחד גם מקוטע ומסוחרר, גם תוקפני בסיכומו למחשבת החורבן הפאטאלית. מחשבה זו, יותר משהיא מזדקקת למבוע הצער על חורבנם של ישראל, היא דבוקה בחשקי מבוע אפוקאליפטיים לנבכיו של המשורר, הנשבה שוב לחליפות של אודם-ושחור במערכת האימאגיים שלו. חזותו הסיוטית נשפכת שוב למראות וחזיונות של עקידה וקרבן ללא טעם, ללא משמעות הומאניסטית או לאומית — הדחף האסתטי-האכספרסיוניסטי בלבד פועם בהם.

אולם, כאמור, „מחול השלשלאות“ אינו אלא מאמץ אחרון לדמוניות של „הנסתר“ בשירת שלום. „התהלוכה“ של העיירה היהודית אל המוות, לא זה בלבד שהיא מנבאת על הגבורה הנפשית הקיבוצית של העם בגולה, אלא שהיא גם מבליטה את נצחוננו היצירתי של המשורר ש. שלום. שירת חורבן זו גופה, כבר רמזנו למעלה, מרעיפה מן החסד הטמיר לחרוזו של המשורר. קיומו של החסד הולך ומתגבש בתודעתו, עד שהוא נתלה כאות ומופת בדרך נפתוליו של „אני“ המסוער, העורג לאיחוד דמותו ב„הוא“. על החסד הזה מתפלל עכשו המשורר, ותפלתו נאמנה וזכה היא משתפכת אל האלהים:

ואני אהיה לך רכב עולם,	פרצת אל חיי באימים ובשואט.
ואני אשתיק בי את דמי ואת קולם,	הדברת תחתך ימי הרכים.
ואני אדהר עמך אל האופק הנעלם,	הייתי לך רכש פצוע מאד,
ואת ראשי אכוף	הצלפת על גבי ולא נתני לבכות:
חמר ורננה לי כל יגון וכל מכאוב,	„מהר ועבור את המסלה הזאת,

רק את הדבר הזה עשה בי כי טוב.	שמים וארץ מחכים!
רק קורט של קורט, קט מן הקט —	-----
רק חסד מעט ...	-----

**

במזלו של החסד הזה כתב שלום את „און בן פלא“. מתוך כור המירוק הוא יוצא ונשקף שוב לנתיבות חיים: למימי הילדות הצלולה הדרוכה אל הרו — „אני המעין הבוקע בחלד, אני המחריש ומדובב פה תמיד“ — דרך ה„אני“ המסתער ברשויות קיומו, ועד הגיעו לידי איחוד דמות ב„הוא“ המחונן בחסד שבתבונה. יסוד זה, החסד שבתבונה, מגלה, כביכול, מחדש את פניו של היקום: כל הנגלה מואר עכשו מאור יצירה שכל „המעמקים“ וכל „התהומות“ הולכים ומקבלים בה את „תיקונם“. המשורר הוא עכשו „צופה על מגדל, ליד הזרקור, בבקוע עיני מחשכים ולא תלא לשמור על שדמות ישראל ממגור“. אותה שעה הוא גם הצופה „בדרך אלי... איתות מרחקים לכל אומר לי יען, ודמי מצטרף לארשת צללי...“ „הנגלה“ בחיי ישראל מתקפל עכשו לעיני המשורר במשמעות חיונית גדולה. „עסקי-יום-יום“ שמלפנים היו נראים לו קטנים, והם אינם אלא מפירים את הברית הקדושה שכין האדם ובין קדמותו הפסיכית המיתית, עכשו הם מתמלאים מן הגדלות העולה מחייו של אדם מישראל. חיים אלה אצילות בריאה ויצירה מפכה בהם: באצילות הזאת הם משמשים סמל ל„אחרית הימים“ שבה חוזים אנשי העבודה וההגנה על שדמות ישראל.

מיסוד התבונה הזאת מתרקמת גם הצורה הפיוטית של „און בן פלא“. הפואימה בנויה פרקים-פרקים, כל פרק הוא בעל שני בתים, וכל בית ארבעה חרוזים בו — והחרוזות תדיר לדרכה: אבאב. המקצב כולו נהרר בדינאמיות אפית, שכאחד היא גם מתונה בהסתכלות האינטלקטואלית שלה, וגם נפעמת מזכרונות חוויה ורגשים. הנגינה הקולית המילולית בכל פרק (והיא גם הנגינה המחשבתית האמנותית) משווה על סופו של כל בית ראשון בפרק מעין הפסק קליל המתמלא מן התרהור המהלך בלבו של המשורר; ובסופו של הבית השני בכל פרק באה הנגינה לידי אתנחתא מלאה, כאקורד אחרון לגיבושו של רעיון. בעצם יש בבנין הפיוטי הזה משהו המזכיר לפרקים את הסוניטה על חישוקי מחשבה וליכוד גורל המסתמנים במשקל ובחרוז מלבר. אלא ש„משהו“ זה רק זכרון למרחוק הוא. הגורליות אמנם פועלת בפואימה; אולם לעולם אין היא נהרת אל הסגור שבפאטאליות. פרק ופרק בפואימה, על הטונאליות הסיכומית במחשבה ובניב הפיוטי, נפתח תדיר לחדרי התבונה שבה מהלך עכשו המשורר.

וכן עובר המשורר מחדר לחדר, חדר וחדר משמשים לו ציוני-דרך למוטיבים המובהקים בעבודתו הפיוטית: האירוס, מוטיב העקידה והקרבת, הכמיהות אל התהומיות הפסיכית בהויתו של האדם, תחושות השכול והיתמות בקיום

האנושי. על כל אלה נח שוב מבטו של שלום. וכל אלה מתכפרים באהבה לאדם בכלל ולאדם מישראל בפרט. מתוך עלייתה הברורה והתקיפה של התבונה ההומאניסטית מתחיל המשורר לספר על היסורים ועל התלאות בעלייה ובהעפלה ובמאבק למולדת המחודשת. ממנה מתהווית אותה פשטות אפית המעלפת גם את ניבו המוסיקאלי, גם את ניבו הציורי, של השיר. רק מכאן הלא יכול לפנות אל ירושלים:

כי את עוררת בי שוב, ירושלים,	את חומותיך אחונן ברטט,
את זה הכוסף שאינו חולף.	את אבניך בדמעי אטליל.
עולס סביב יראה רק לעינים.	עם כל שקיעה במערבך מוצתה —
ואת ראית לעצב את הלב.	עולים חיי קרבן ערגה כליל — —

מבלי להזדקק כלל לאימאג' האפוקאליפטי, המשולהב והאפל כאחד, שמלפנים. משל אחד שנתפרק ממטען קסמים שהיה גודר בעדו מלראות ראייה אמתית בעולמו ומטתו לאשליות-שטן מכשילזת — ואילו עכשו נגול מעטה הקסמים מעיניו והוא רואה באנשים „הנגררים אחרי זנבות פרדותיהם החורשות” בעמק יזרעאל ראיית-חיים אמתית. וכן עולים ובוקעים המוטיבים של עבודה ושמירה והגנה, קיבוץ גלויות, תוכחה על שחיתות סוציאלית ועל עוובה נפשית. הגאולה היא עכשו לא איוה „קץ הימין” הגנוו בדחפיו העכורים וההייליים של האדם. לאור השמש, באופקים של שדמות ישראל היא מתהווה. מוארת מאור החיים באקטואליות הריאליסטית שבמולדת. בגאולה זו מוצאים להם גם הקיבוץ, גם היחיד, את תיקונם:

עתה אני הולך לעמק יזרעאל,	תהיה לי סוכה שם ופקה הרועה,
הנוף שם ירוק והאופק ישר.	וקרקע מקודשת בדם יסורים.
עם בול השדות אחכה לגואל,	ובהסיד תפלתי מקרבך השואה,
עם נער פוסע בתלם ושר.	אביא מראשית לך פריי ביכורים.

בְּאַסְפֵּקְלֵרִיָּה זְעִירָה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

ראל, אפשר שיתרחשו גם להבא. אך מה שודאי — היה זה ביזבוז של נצחון על עצמנו, של נכונות גדולה, שהויתור והג' סיגה כופפו את קומתה הוקיפה והגאה? אין אדם מישראל נתפס על צערו, שהוא ודאי במקרה זה, אבל האומנם נכונה מסקנתו?

*

לא כן סבור נתן א. בפזמונו „דבר“, ה' אדר ב'. הוא מעלה את הישגינו במיבצע סיני, שהם שרירים וקיימים גם לאחר הג' סיגה. בדברו על „עוז האיש (הכחונה לבן גוריון — המעתיק) שנסוג וייכף לגלים“ אינו מתעלם מן האכזבה הנכונה לאורחיו, ביחוד לאנשי הצבא, אבל בפיו תשובה לאכזבה, ובה מרומזים גם ההישגים בעתיד, שאותו פינוי סילק את מכשוליהם:

„מה תאמר ישראל? היא תאמר: חילים, / טוראים וקצינים ומפקדי צבא העם! / לילה זה, בו הורדו וקופלו הדגלים, / הוא נדבך לבוא יום בו דגלי יונף רם. / יש תמורות למפה ושטחה, אבל / לא השטח, כי אם עצם תוכו של היש, / של הקם ונברא, הוא הגיר בו נשתל / וישא פירותיו מיבצע קדש. / יתכן וקרובה, קרובה העת / בו נראה כי חרות סימנו בכל — / מספינות בימים עד מחרשת ואת / שניצלו בזכותו מכליה, לא בחול / נבלעו עקבותיו, חילים ומפקד, / כי בלב יום מחר שפניו לא כתמול. / כך תאמר ישראל ודומם תיסוב / ופנתה אל יושבי הספר / וידעה

פינוי רצועת עזה ומפרץ שלמה ע"י כוחות צה"ל העסיק את כל העתונים. הביטוי לכך ניתן במאמר, ברשימה, בפזמון, בקאריקאטורה. מובן שהתגובות היו שונות. יש שראו את הפינוי כתבוסה, אחרים הדגישו את הסכנות הכרוכות בו ואילו אחרים העלו על גס את התבונה המדינית שבהכרות ממ' שלתנו, שעמדה ארבעה חודשים במערכה קשה ויצאה ממנה בכבוד ובהישגים שאין לזלזל בהם. הקאריקאטוריסטן בט „הארץ“, ה' אדר ב' העמיד אותנו על הסכנה הנש' קפת: מכונית צה"ל יוצאת מעזה, בעק' בותיה באים אנשי או"ם, אבל מאחוריהם מתגנב אל מכוניתם איש ה„פדאין“ על נשקו. הכתובת אשר מתחת לקאריקאטורה: „הנוסע הסמוי“...

*

דברי א. מ. ב. „משא“ (ה' אדר ב') רחיים תוגת'פרידה: „עכשיו יהיה זה זכרון. זכרון מסע קצר אל מחוז הילדות. גיחה אל נוף העבר הקדום, מולדת אהבה ראשונה. זכרון פגישה רומאנטית שהופסקה באמצע, בטרם נאמר אפילו המעט. רק חודשים מעטים, ושמות מקומות, מראיהם, אבניהם וצמחיהם — נטמעו בדם, בלשון, בחושים, בתודעה... כך יכולה להיטבע בדמך רק הווייה שהיתה פעם שלך. שחוק בלתי טבעי גורה מעליך.“ דברים אלה של הלך'גפש נתחממים במסקנה: „ביזבוז הנצחון על האויבים? — אולי לא. אולי כל נבואותינו השחורות, או מק' צתן, תתבדינה. הרבה נסים נתרששו ליש'

קלונר, בן 82, שאינו יודע ליאות, ועובר את עבודתו הספרותית המדעים בעריכת האנציקלופדיה מהשכמת הבוקר עד שעה מאוחרת בלילה. מפליא בשקידתו גם החכם הירושלמי הישישי, ר' חיים יהושע קוטובסקי, שהפליא לעשות במפעל הקונקורדאנציות שלו למישהנה, לתוספתא, לתרגומים ולתלמוד. הוא מסדר גם כמו ידיו את האותיות בבית הדפוס, שהקים לעצמו לצורך הדפסת ספריו. בין הבלשנים מצטיין בפוריותו המדקדק אברהם אברוני, המתקן טעויות סופרים ומתבריס. לפי הגיון הלשון ולפי המיבנה הפנימי של שפתנו. ישיש נפלא, שעבר את גיל הגבורות, הוא פרופ' נחום טלושץ, שהוא דמות מיוחדת בשדה המחקר והספרות שלנו כנוסע, מורה, ארכיאולוג וסופר-לוחם... זה עתה מלאו 85 שנה לחוקר ד"ר שמואל אבא הורודצקי, שהוא אבי הגישה החדשה בחקר הקבלה והחסידות.*

*

מעניין: הלוח העברי לא הצליח להשתרש בארץ, לא לפני קום המדינה ולא אחרי תקומתה. אמנם, מוסדות רשמיים — של המדינה, הסוכנות וההסתדרות — מקיימים זה בצד זה שני תאריכים: העברי והאזרחי. אולם העם היישוב בציון מסתפק לרוב באחד רון. לפני זמן קצר הוקמה ליד משרד החינוך והתרבות ועדה, שתפקידה להציע דרכים לחיקון המצב בשטח חינוך הנוער. אחת ממסקנותיה היתה: לעשות להשרשת הלוח העברי בארץ. הועדה רואה בכך דרך לטיפוח רגשות לאומיים בקרב הנוער על ידי אסוציאציות מחוזיות היסטוריות של העם הקשורות בתאריך העברי. בהודמנות זו קבע הרב בנציון פירר ב"הצופה" (כ"ו אדר ב):

„אם השנה העברית מעידה שבבריאא כולה טבוע חותמה של התורה, מעיד החודש העברי שגם בתולדה טבוע החותם עצמו. הלוח העברי הוא לכן מכשיר רב ההשפעה במחשבת ישראל, וכל המשתמשים בו מקב-לים אם מעט ואם הרבה מהשפעה חיובית

כי חובה כלפיהם הוא החוב / האילם ויסודי כעפר / וידעו היא והם וצבאה כי קרוב / אור שחרית, אך הליל למשמר“.

*

לשדי הארץ מעלותיהם מרובות. אין לפקפק באהבתם לעמם ולמולדתם. היו מהם שנתנו את נפשם על אהבה זו. ולא רק בארץ, אלא גם בגולה: כחיילים בבריטאנה, כצנחנים, כשליחים בפעולות ההצלה וההעי-פלה. עם זאת אין להתעלם מחסרונותיהם, ואחד מהם: זילזול בגולה, גם באהבתם את יהודיה ובנכונותם לעשות לגאולתם. רואים הם את צללי הגולה ולא את אורחיה הגנר-זים, את חולשתה ולא את גבורתה. שלום כלפון מפריך את טענות המולזלים („הפועל הצעיר“, ט"ו אדר ב):

„מה מקורו של הזילזול הזה בגולה ובכל מה שנוצר בה? הדור הצעיר שגדל בארץ, גדל כמדגרה חמה. במידה שהדור הצעיר כאן לחם, עמד עם כלי זין בידו, בעוד שאותם יהודים מעונים בגולה, נלחמו באגרוף קמוץ. מורדי הגיטאות לחמו מלחמה גואשת עם התליין המזויין במשוריינים ופולטי לה-בות. אולם יש לכרוע לפני עם דחוי ורצוף זה, אשר עם כל יסוריו הספיק להעמיד גאונים לעולם בכל הדורות. האם המדינה נולדה בין-ימים? כלום לא קדמו לה כל מיני גילויים לאומיים על עליית הבילויים והעליות ההלוציות השונות וההתישבות העובדת וכי? האם ההגנה והפלמ"ח נולדו פתאום? כלום לא קדמו להם המחתרת בגולה והשומר בארץ? מגוחך הוא להעמיד מחיצות בין מה שנעשה בארץ, שאינו אלא פרי ממה שנוצר ונשתל בגולה“.

*

מצויים במדינתנו כמה סופרים ישישים, שעברו את גיל הגבורות. הפליאה היא לא בעצם גילם, הגבוה, אלא בפעילותם המסור-עפת למרות הגיל הכובל. אמסור להלן תמציתה של רשימה על סופרי-פלא אלה („אומר“, י"ט אדר ב):

„הפורה ביותר ביניהם הוא הפרופ' יוסף

גישה של "אחרי מות—קדושים—אמור", אבל עם זאת אסור לנו לשכות, כי הרוגי מלכות אלה הועלו לגדרום על חטא יהדותם. עתה אין טעם להתרימם ולפקוד עליהם את עון התכחשותם לתחית עמם ולתרבותו העברית. בערב שהוקדש לזכרם במועדון צוותא אמר דויד כנעני, עורך האנתולוגיה של יצירתם בשם "לא אמות כי אחיה":

"ואנו בבואנו לערוך חשבון נפש לגבי פרשה כאובה זו, מצווים לבחון אותה בחינה היסטורית — כאילו עברו מאז התרחשותה מאות בשנים וגיתן להשקיף עליה מתוך אספקט היסטורי. נתייחס בסלחנות וברחב לב אל יוצרי ספרות יידיש בברית המועצות ונקבל את כל הטוב שביצירתם. היא העניקה לנו מטבעות יקרות של התעוררות יהודית שנבעה ממעמקי הלב, של גילוי שורש יהודי אמיתי. וספרות ימי המלחמה תעיד על כך" ("על המשמר", ד' ניסן).

*

אביא להלן קטע אופייני מתוך המדור "בין שבת לשבת ב"למרחב" (ד' ניסן):

"בן גוריון הכריז שאם יופרע השיט במפרץ אילת — נפעיל את זכות ההגנה העצמית — אם אין זין — כי אז יש זיין" (הכוונה למשה זיין, הרמטכ"ל)...

*

הופיעה חוברת המאה של "מולד", ירחון מדיני וספרותי בעריכת אפרים ברוידא. בחור ברת זו, המצטיינת בדברי ספרות משובחים, מושכת את תשומת הלב "אידילת הרים" מאת היינריך היינה בתרגום משה שרת, לשעבר ראש הממשלה ושר החוץ (המערכת מעירה: "תורגמה בשנת תר"ף והותקנה עתה לדפוס"). מרובים תרגומי היינה בספר רותנו, אבל רק מעטים מהם עלו יפה, הואיל וקשה מאד להריק מכלי אל כלי את הסמי מגים המיוחדים שאותה שירה משתבחת מהם. אל המעט המשובח בתרגומים אלה אפשר בלי ספק להוסיף את תרגומו הישן החדש של שרת.

ב. י. מ—י

(זה אשר כונה בשם, האוכלוסיה האזרחית) ישב לו בשקט בביתו, ישתה תה וידבר דברי רכילות על ידידיו. המערבולת של התנועה והתמורות בעולם סחפו את הכל ואת כולם... ומשום כך כמעט כל הספרות היפה של הדור הזה, אפילו היא עוסקת ביחסים אישיים של בני אדם, הד המאורעות המתרחשים בעולם מחוץ לארבעת כתלי הבית הפרטי, בית-המשפחה, נשמע בה תמיד".

*

והרי צימוק אחד מתוך "דבר השבוע" (ג' ניסן): "הפתעה גדולה זומנה למשורר אברהם טוצקבר שעה שביקר במאה שערים שבירושלים. משנשאל המשורר ע"י נער מסולסל פיאות כבן 10 מדוע אינו חובש כובע והשיב לו כי, כיפת השמים היא הכובע שלי, זכה למענה בוז הלשון: אני מוכרח לציין שהכובע גדול מדי בשביל ראש קטן כמו שלך".

*

מלאו מאה שנה להופעת "מאדאם בובארי" לפלובר. המחבר נתבע אז למשפט, הואיל ולדעת התובעים פגעו תיאוריו במוסר הצניעיות. במשפט זה, שגם בשעתו גינוהו, נאחו א. טטיינמן, המוצא בו צד זכות, זכות המתנגלת לחובה, חובת דורנו ("דבר", ד' ניסן):

"אם, בימי פלובר, עשוי היה ספר, שנכתב על טהרת האמנות, לעורר רוגז וסערת מחאות ואף תביעה משפטית, משום שנמצאו בו, לפי דעת שומרי התומות, פגמים מבחינת מוסר הצניעות, ואילו בדורנו, שתואר דור המבול הולם אותו על שום מבול התיפלחות, הזורם עליו בצניעות לאין שיעור, אין עוד רוגז, לא סערה, לא מחאה, לא כל טענה ומענה... לא, אין עוד משפטים. הומי תקו כל הדינים, כשם שנפרצו כל הסכרים, פג הזעם, כשם שהוסרה הבושה... הנפש, כנראה, אינה סולדת עוד".

*

סופם המר של סופרי יידיש בברית המועצות מוסיף להעסיק את סופרינו. אין כאן

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בְקָרָת

עיונים בבעיות היהדות המסורתית באמריקה

Essays in Traditional Jewish Thought, by Samuel
Belkin, Philosophical Library, New York, 1956.

מאת חיים ליף

היהדות המסורתית נפגעה במאת השנים האחרונות ויותר מן הרוחות החדשים שהתחילו מנשבים בעולמנו בהשפעת ההשכלה והריסת המחיצות שהבדילו בין ישראל לעמים. הפגיעות היו קשות ביותר בארצות שבהן נהנו היהודים מחופש אזרחי והשתתפו בכל מקצועות החיים, החברה והתרבות הכלליים. רצון ההסתגלות לתנאים החדשים והשאפה לשנות את מעמדם החברתי תולידו את תנועת הריפורמה בארצות המערב. במשך זמן מסוים נראה היה כאילו המתקנים עומדים לנצח נצחון שלם ושהיהדות החרדית עומדת לנטוש את מערכות המלחמה ולהסתגר בדלת אמותיה. אולם האורתודוקסיה הנאורה החליפה כח והגבירה חילים כאשר למדה להכיר את פני המציאות החדשה וכיוונה לפיה את דרכי פעולתה.

באמריקה חזרו ונישנו הדברים על רקע חדש ותנאים שונים. הרוחה הכלכלית והעליה החברתית סללו את הדרך ליהדות „מתקנת“ שהולמת כביכול יותר את התקופה של התקדמות במדעים ומושגים נאורים על העולם והיקום ומקומו של האדם בהם. באותה שעה צמחה היהדות השמרנית, שזויתרה פחות על עיקרי היהדות, אורח חיה ומצוותיה, אך אף היא הסתגלה ל„רוח הזמן“ והכירה את הדת ותפקידה במערכת המחשבה האנושית החדשה הכרה שכלית יותר.

ניתן לומר שאף כאן נצטמצמה ונסתגרה היהדות המסורתית לכתחילה בתחומיה הצרים. אמנם מאז ההגירה ממזרח אירופה של יהודים נאמני מסורת, יכלה להסתמך על „חיל המילואים“ שזרם מעבר לים. אולם ככל שגברה ההשפעה מן החוץ, בתוקף הגאות וההתעפלה הכלכלית והחברתית, הלכו עמדותיה ונחלשו. בעיקר נשקפה הסכנה לעתיד הדור הצעיר, ואף לחלק גדול של דור ראשון למהגרים, שנתפס לחמרות גסה וכולעת את הכל.

מי יודע מה היה מצב היהדות החרדית כיום לולא כמה מאישיה שהרחיקו ראות והבינו לצרכי המקום והזמן. אישים אלה הקימו ופיתחו את ישיבת רבי יצחק אלחנן — ישיבת האוניברסיטה — שנעשתה תלת־לפיות ליהדות המסורתית בארץ החדשה. הדרך שהלך בו המוסד הוא דרך־החיים של היהדות ההיסטורית, שעם שהיא מדגישה את עליונותן של התורה ומצוותיה, היא אינה מניחה את ידה מכל מה שיש לרוח האדם לחדש בימינו בכל ענפי המדע והמחשבה האנושית. ביטוי נאמן ומובהק למזיגה זו של ההשקפה הדתית המסורתית והמחשבה האנושית הנאורה ניתן על ידי ד"ר שמואל בלקין, נשיא ישיבת־האוניברסיטה, בספרו האנגלי „מסות במחשבה היהודית המסורתית“. הדברים נאמרו לשעתם, בחגיגות סיום במוסד, בוועידות ובכינוסים וכדומה, אך כחם יפה לכל שעה. הם אוצרים תמצית המחשבה של היהדות המסורתית במדינה זו, שהתורה היא נר לדגלה, אך פורשת היא את מצודתה על כל גילויי הרוח האנושי. היהדות מגלמת להלכה ולמעשה את האידיאלים האנושיים הנעלים ביותר ונותנת להם תוקף מוסרי עליון. לפי השקפה זו אין סתירה בין הדת והמדע. שתי רשויות הן אלה. ההתאמה שהמוסד שד"ר בלקין עומד בראשו מתכוון ליצור בין לימודי הקודש והמקצועות החילוניים, אינה התאמה חיצונית, אלא פנימית — בנפשו של האדם. וכך היא גם גישתו אל שאלת הנאמנות לדימוקראטיה האמריקאית ואידיאליה. אף כאן אין סתירה. להפך, מיטב החזון הדימוקראטי עולה בד בבד עם מושגי החופש ויקר האדם שבהשקפת היהדות. דימוקראטיה נאורה אין משמעותה טשטוש העצמיות הרוחנית של הקיבוצים האתניים־הדתיים המהווים יחד את כלל העם האמריקאי. טיפוח הסגולות המיוחדות של כל קיבוץ עלול להעשיר ולגוון את התרבות האמריקאית הכללית. היהדות המסורתית היא לכן לא „זמורת זר“ כאן, אלא שותפת היא ביצירת ערכים על פי דרכה המהווים תרומה הגונה לכלל נכסי הרוח של הארץ.

אפשר שיראה הלך־מחשבה כזה כעין אפולוגיטיקה כלפי חוץ, אולם אליבא דאמת מכוונים הדברים יותר כלפי פנים, כלפי היהודים, שמטילים חשדות ביהדות הנאמנה למסורת, שהיא ילידת חוץ וכאילו מקומה לא יכירנה בארץ החדשה. אין ד"ר בלקין נוקק לדברי הצטדקות והתנצלות. בדנו על מהותה של היהדות החרדית יעמיד בראש תפקידיה את למוד התורה. האמונה העמוקה במקורם האלקי של התורה, חוקיה ומצוותיה ובנצחיותם היא שמבדילה את היהדות המסורתית מאחיותיה, היהדות המתקנת והשמרנית. תפיסה ישנה־נושנה היא זאת, אולם דווקא אמיתיות שהוד הנצח חופף עליהן צריכות הגדרה מחדש ההולמות את הזמן והתנאים החדשים.

במסותיו יבחין ד"ר בלקין יפה בתהליכי המחשבה ההיסטוריים שנתגלו בישראל בבעיות־היסוד של הדת, כגון עולם הבא ותחיית המתים. כך יסביר בהשוואה ההיסטורית ישתמש גם כדי להתריע על הסכנה של התבוללות באמריקה בהשוואה ההיסטורית ישתמש גם כדי להתריע על הסכנה של התבוללות באמריקה

מתוך להיטות יתרה ל"אינטגרציה". המרכז היהודי באלכסנדריה של מצרים בימי פילון יוכיח. אף שם גברה הנטיה להיעשות חלק בלתי-נפרד מן התרבות השלטת. נטיה כזאת מוליכה להשקפה שרואה ביהדות תיאולוגיה והשקפת-חיים מוסרית בלבד, וסופה שהיא מביאה לידי התרוקנות תכניה והתנוונות גמורה. אין יהדות שסופה להתקיים בלי מצוות מחייבות וקובעות את אורח-החיים היהודי: „כשהתיאוריה תופסת את מקום המעשה, כשהפילוסופיה דוחקת רגלי קיום המצוות, כשהרגש הפנימי אינו מחייב מנהגים ומשמעת דתית חיצוניים, אזי הולכת ונמחקת הצורה היהודית ולבסוף יטושטש גם מובנו של האידילאל הדתי”.

ד"ר בלקין חוזר ומטעים את ערכן של המצוות המעשיות לקיומה של היהדות. את הריפורמים יקרא בשם „הלניסטים מודרנים”, השוגים כבני-דתם לפנים ואומרים, שיש להפריד בין המדרש והמעשה. אף היהדות ההלניסטית היתה יהדות של תרגום, בעוד שאת השכלתה הכללית שאבה מכלי ראשון, ולכן לא הניחה את רשמה על מסורת ישראל. ו"מעשי אבות-סימן לבנים". אף באמריקה אין תוחלת ל"יהדות ערטי-לאית", אלא לזו שמעורה בקרקע המסורת, יהדות של הלכה למעשה.

השקפה זו על מהות היהדות כהווייה רוחנית-דתית שנתגלמה בתורה ובמצוות מעשיות ושיסודה בהתגלות, אין מושגי הזמן והמקום חלים עליה. היא מבטלת תכלית ביטול את טענת „אמריקה שאני” של המקצצים בנטיעות המסורת. ד"ר בלקין מוצא סימנים מובהקים של צמאון אלקים בארץ כולה. המדע וההתקדמות הטכנית לא פתרו את הבעיות הנצחיות של המוסר ותכלית החיים. אין תחליף לאמונה, המחייבת אורח-חיים המעלה ומצרף את האדם ומכוונת את דרכו בעולם. אמונה חיה דורשת גם ידיעת אמיתותיה. ד"ר בלקין מדגיש את האחזיות הכבדה הרובצת על היהדות החרדית בעיצוב הדור הבא, ועל כן הוא רואה אותות מבשרים טובות בשדה החינוך, וביחוד ביסוד הישיבות הקטנות, אם כי אין להתעלם מירידת הת"תים המעולים שהיו לנו לפני כשלשים שנה. והחינוך אינו מסתיים בבית-הספר — ואידך זיל גמור.

ד"ר בלקין אינו נמנע מלהטיח דברים בוטים כשידון על הקלקולים בחיי ישראל באמריקה. בעיקר יעביר תחת שבט בקרתו את הבורות שנשתלטה בחיינו ואת הנטיות לסלף את דרכה ומהותה של היהדות ההיסטורית. בדרשות-המסות האלה יופיע כמנהיג-לוחם, שאינו יודע לא מורד-לב ולא ויתורים כשנוגעים הדברים לעיקרי היהדות. כך יוקיע בדברים גלויים ונמרצים את הפסדה של תנועת „בין-הדתיות”, „אינטרפייט” בלע"ז, שעלולה רק לקעקע את בירתה של דת ישראל הנאבקת על קיומה ושלומה בלאו הכי בסביבה נוצרית רבת-כח והשפעה.

אין ספר, שספרו של ד"ר בלקין יועיל הרבה להבהיר את דרכה של יהדות נאמנת-המסורת באמריקה.

„אישים בישראל“ לאברהם גרנות

מאת ד"ר ש. מרגנשם

ד"ר אברהם גרנות, נשיאה העולמי של הקרן הקימת לישראל בירושלים, הנו כידוע מומחה לעניני כלכלה, ביחוד לבעיות החקלאות. בשטח זה קנה לו שם כבר-סמכא מצוי, ואך זה לא כבר פירסם מחקר מקיף „החקלאות והישיגיה של ישראל“, שזכה להערכתם ותהילתם של מבקרים בעלי מקצוע מנוסים ומקובלים. אולם ספרו החדש „אישים בישראל“, שראה אור מקרוב, הנו מסוג שונה בהחלט וחורג מתחומו והיקפו המקצועיים של המחבר. במבוא לספרו מציין גרנות את סטיתו זו, כביכול, וטעמו ונימוקו עמו: כן דרכו להיות מטייל במשעולים צדדיים ולהתבונן בנוף מבעד לאספקלריה חדשה, לשם עונג ובידור. מצדי יכולני להוסיף, שלעונג זה שותפים לו גם אנחנו הקוראים, הנהנים הנאה לא-מבוטלת.

הספר „אישים בישראל“ מכיל שלש עשרה מונוגרפיות המתארות אנשי-שם גדולים, בני זמננו ומן הדור שקדם לנו, ואלה הם: בנימין ד'ישראלי, בנימין זאב הרצל, פרנץ אופנהיימר, שמריהו לוי, סטיפן וויי, מאיר דיזנגוף, זאב ז'בוטינסקי, חיים גרינברג, חיים טשרנוביץ, יצחק וולקני, אליעזר קפלן, יצחק בן צבי והרב רט סמואל.

שבעה מייג אלה הכרתי אישית; מהם מתוך קירבה ידידותית. אולם נכון אני להעיד שתיאוריו של גרנות לא זו בלבד שזורעים אור חדש על הדמויות ומעלים פרטים ושרטוטים נוספים, אלא שגם מעמידים אותנו על נקודת-ראות חדשה, שכן המחבר דרך מיוחדת לו לתפיסת קווי האופי העקריים, כגלויים כסמויים מן העין הערטילאית, ויודע כיצד להשתמש בוכרונות שלהם ובאבטוביוגרפיות, כבמכשיר מחודד ומלובן, לחשיפת תכונותיהם, יחודם וסגולותיהם. זאת ועוד: מתוך המגע הקרוב עם כמה מהאישים האלה, מתוך הסתכלות חודרת ובהירה הוא דולה תכופות להגברת הרושם ולהעמקתו.

גרנות, אברהם, אישים בישראל, הוצאת דבר, תל-אביב, תשי"ג, ע' 298.

הערצה עיוורת לזרא לו למחבר. כשם שהוא יודע להעריך ולהקיר, כן אינו נרתע גם מלבקר קשות, בקפדנות; אך לעולם אינו מוקיע מומים, פוסל, או מטיל דופי סתם. אמנם הוא מעדיף להבליט את מעלותיהם ולא את חסרונותיהם של גבוריו. גישתו, ניתן לומר, דמיון לה יותר לשיטתו של פיליפ גדליה מאשר לזו של ליטון סטרייצ'י. לשון אחרת: הוא טובל את מכתולו בשמן ולא בחומץ נוזל וחריף. כתוצאה מכך מתקבלת שורה של ציורים, בתוספת מועטה של כחל וסרק, העשויים למשוך את העין ועם זאת טבועים בהם כל סימני-היכר המובהקים והם נשארים נאמנים למציאות.

המסות המפורטות שבספר הן אלה שבהן דן המחבר בדי־ישראלי והרצל. בהסתמך בעיקר על זכרונותיהם ויומניהם של שני הענקים, האלה, בתהוותו על קנקנם ובחדרו לעמקי נשמותיהם, מסתייע לו, לגרנות, לפענח את צפונות נפשם ולפתור את חידת חיהם ותישגיהם. אין זאת כי אם חוסר-המנוחה היהודית שבדי־ישראלי, ההתפעמות המורשתית והתגלות הרוח — רק על חשבונם יש לזקוף את מעלליו המזהירים כאחד מבוני קיסריות הכבירים. ואילו הרצל, הרי נתמזג בו, מזיגה נדירה, איש החזון ואיש המעשה, סגולות המשלימות את דמותו העצומה והשגיאאה של מיסד הציונות הפוליטית וההסתדרות הציונית העולמית.

עוד מסה אחת מאלפת היא זו על פרנץ אופנהיימר, שמחקריו במדעי החברה ופעולותיו בשטח ההתישבות הקואופרטיבית בארץ ישראל, ערכם וחשיבותם מרובים. זכרני שבימי עלומי התרשמתני מאד והושפעתי מ„המדינה“ שלו, חיבור שנסך אור חדש על תולדות והתפתחות החברה ויסודות המדינה. לא בכדי ולא בלי גאווה מוצדקת חוזר, איפוא, גרנות על הצהרותיו השנויות והמשולשות של אופנהיימר, כי בקרן הקימת לישראל ראה את התגשמותן של מרבית הנחותיו ותכניותיו למען חיים קואופרטיביים והתקדמות חברתית.

בתוך גבולו וביתו, על קרקע מוצק, מצוי גרנות בגשתו לדון בשמריותו לוין, סטיפן ווייז, מאיר דיזנגוף, זאב ז'אבוטינסקי וחיים גרינברג. דומני שהוא מוסיף ממד חדש לדמותו של שמריותו לוין כתעמולן-נייר מעולה וכנואם משובח. מוצלחה וקולעת היא הגדרת-אופיו של לוין כ„טרובדור“ של הציונות, במובנה הצרפתי המקורי של המלה, שפירושה: „למצוא, לגלות“. ברם אני מרגיש בחסרון פרק אחד, לפחות, על פרשת פעולתו המבורכת של שמריותו לוין בארצות הברית, בשנים מיד לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה — שנים שהקדיש להפצת ולהחדרת הרעיון הציוני באמריקה ולעשיית נפשות למען התנועה, ואחת הנפשות, כידוע, היה לואי ד. ברנדייס.

המצוינה שבמסות היא, לפי דעתי, זו על זאב ז'אבוטינסקי, שאתו היה גרנות קשור בקשרי ריעות, עוד מימי עלומיו באודיסה, כמעט משך כל שנות חייו. ולפי שהוא נזקק לכתביו האוטוביוגרפיים של ז'אבוטינסקי, נמצא גרנות מבחינה מסוימת, מצייר את דיוקנו מתוך דף צבעיו של ז'אבוטינסקי עצמו.

כביכול, נוסף על כך שזאב המחבר מזכרונותיו, כדי לקשט את דיוקנו של אותו אדם מופלא, שהיה כעין חידה סתומה; אך, לאמיתו של דבר, היה נאבק תמיד עם עצמו ועם הוולתו, דהיינו: הן עם סביבתו היהודית והן עם הנכרית. מידה של בקורת חריפה מתוחה במסה על דיונגוף, מייסדה של תל-אביב, הקלושה ביותר — היא על סטיפן ווייס, מנהיגה הדגול של יהדות אמריקה, ומליאת יראת הכבוד היא זו על חיים טשרנוביץ, הוא רב צעיר. ד"ר גרנות משתמש באיזמל בקרתי חד, כדי להבליט את תבוסתו של דיונגוף במפעליו הקודמים, עד שנצנץ בו הרעיון להקמת העיר העברית הראשונה — רעיון שגרם לשגשוגם של מיטב כוחות-היצירה שבו, שלא ייתכן להתעלם מהם בגלל יתר נסיונותיו.

אשר לסטיפן ווייס מסופקני אם גרנות העריך כראוי אדם בעל שיעור קומה זה, שמשך יובל שנים היה דברה ומצפונה של התפוצה הכי-גדולה בעולם כולו. לעומת זה נלבבים מאד דבריו בחלקו כבוד, ובצדק לזכרו של רב צעיר — מופלג בתורה, הוגה דעות, מסאי למופת ועורך מעולה — שחיבה יתירה היתה נודעת לו בקרב עמו.

ד"ר גרנות מחונן בסיגנון שוטף שחוט של חן משוך עליו. ב„אישים בישראל“ העניק לנו קובץ ציורים ביאוגרפיים שמנעימים עלינו את הקריאה; ואשר, מפאת ההבחנה הדקה, הפקחית וגם מפוכחת, זורעים אור על השתי-וערב, הרקומים במרבד המגוון, העשיר, האנושי והתרבותי של הדור.

ק"ז קינות ספרד *

ועל צרות ישראל בספרד ובפורטוגאל שלפני הגירוש (מאורעות שנות קצ"א-קצ"ב).

מספר הפייטנים מחברי קינות אלו הוא ניכר, וביניהם כמה מגדולי המשוררים של "תור הזהב" — ר' יהודה הלוי, ר' אברהם אבן-עזרא, ר' שלמה אבן-גבירול וכן דויד אבן-פקודה, יצחק בן יהודה גיאת ור' לוי בן יעקב אלתבאן.

פרשה בפני עצמה היא, כיצד הגיע כהה"י העתיק לספריה הלאומית בליסבון. על זה יספר הרשם הפורטוגיזי בלשונו (בשער כהה"י): "מאת אנטוניו ריבירה, בתורת מתנה לכבוד האדון האח הרם והגישא, הגמון בעיר ביזא. כתב היד כולל כמה מקינות ירמיהו ופסוקי נביאים אחרים וכמה דברים הכתובים בדרך פיוט על ידי סופרים שונים, המתארים את החורבן, היסורים והפורעניות שגרמו לעברים לרגל גירושם מספרד ומפורטוגל, באותו הסגנון שבו קונן ירמיהו על חורבן ירושלים. (בלוי ציון תאריך)".

אשר לגירוש ספרד ופורטוגל, כבר העיר המהדיר במבואו, כי אף המאזחרות שבקינות כהה"י קודמות לגירוש ספרד ופורטוגל, ואין כאן אלא טעות מצד הרשם הפורטוגיזי. המהדיר מביע גם כן השערותו, שהוא אנטוניו ריבירה נעשה מעין אפיטרופוס ("משגיח") לספרי היהודים הגולים שברשות האורזן הפראנציסקני בפורטוגל, ומסר את כהה"י במתנה להגמון, וברבות הימים נתגלגל כהה"י לגני הספריה הלאומית הפורטוגיזית.

המהדיר, ד"ר ש. ברנשטיין, לא זו בלבד שיישר הדורים ותירץ כמה תמיהות במבואו אלא נתן בסוף הספר הערות וביאורים מקיפים לכל קינה, השווה השואות והעלה מסורות ומראי-מקומות, וכמה מפתחות עם רשימת מקורות. על כל אלה, ועל היותו מדויב שפתי ישנים, הוא ראוי לשבח מיוחד.

יצחק עברי

אוסף זה של קינות יהודי ספרד על חורבן ירושלים ועל תלאותיהם הם, מלפני חמש מאות שנה ויותר, נתגלה בדרך המקרה בספריה הלאומית בליסבון, שבה היה גנוז ימים רבים. המהדיר והחוקר של אותה תקופה, ד"ר שמעון ברנשטיין, מספר במבואו המעניין כיצד נתגלגלה זכות לידי פרופ' אלכסנדר מארכס ז"ל, שמצא בשנת 1950, באקראי פתק באחד הספרים בכתב ידו של ד"ר אלחנן ל. אדלר ז"ל (והפתק משנת 1933) ובו נאמר כי "בספריה הלאומית בליסבון נמצא כת"י מצויר מס' 3, הכולל קינות, ושהוא "תיקון ליל תשעה באב" וכו'. מר הארולד טרייטל, ידידו של פרופ. מארכס ז"ל, שנסע לרגל עסקיו לליסבון, קיבל עליו את המשימה להשיג העתק של כהה"י. ואמנם, הדבר ניתן לו והוא הביא עמו מליסבון תצלום מלא של כהה"י. פרופ' מארכס המנחם העמיד את כהה"י המצולם לרשותו של ד"ר ברנשטיין לשם פירסומו.

בסך הכל נמצאו בכתב היד של ליסבון 66 קינות, אף שלפי המספרים העבריים שבהם מסומן כהה"י היה צריך להכיל 96 קינות. מכיון שחסרים כמה עמודים חסרות בכהה"י שלושים קינות ועוד חמש קינות נכפלות בו. נמצא שאין בכהה"י אלא 61 קינות, ומהן 25 שלא ראו אור עד הופעת הספר הזה. השואה עם מחזור גולי ספרד ופורטוגל, שנדפס לראשונה בחנציה (רע"ט) במדור הקינות שבו, מראה, כי 26 קינות מתוך 65 הקינות שבמחזור זה לקוחות מכת"י ליסבון, לפי סדר נתנתן בכה"י זה. עוד 10 קינות שבכה"י, מאלה שלא נדפסו במחזור חנציה, ראו אור במקומות אחרים, ובס"ה — 61 קינות על חורבן המקדש

(* על נהרות ספרד, ערך והוסיף מבוא, הערות ומפתחות — שמעון ברנשטיין, הוצאת מחברות לספרות, ת"א, בסיוע מוסד הרב קוק, תשס"ז, 302 עמודים.)

רשימות וסקירות

ליום חג העצמאות של מדינת ישראל

אוריינטציה פרו-ערבית גמורה, אין שליטי הקרמל יכולים להתעלם מן הכשלון הצבאי המחפיר של נאצר והם זהירים יותר במשלוח ציוד ונשק כבוד למצרים ולסוריה כאחת, גם אם הם משתדלים למלא במהירות את „החסר” בציוד שנפל לידי צבא ישראל המנצח.

בו כומן אין ספק, שכמה אפשרויות ביי נאצר להציק לישראל גם בעתיד הקרוב ביותר, אם יראה, כי השתלטותו הגמורה על תעלת סואץ עברה באין מכלים דבר, וכי מעצמות המערב גם אינן מעיוות להציע נגדו החלטה תקיפה במועצת הבטחון, מחשש הויטו הסובייטי והנוק הצפוי למדיניות הפיי-סנות כלפי ערב המכונה בשם הכולל הנאה יותר „הדוקטרינה של אייזנהאואר למזרח התיכון”.

נשיא המדינה, אשר הדוקטרינה נקראת על שמו, אמר בנאום פומבי בטלוויזיה, ב־20 בפברואר: „בל נניח, שאם ישראל תיסוג, תמנע מצרים בעד ספינות ישראליות את השימוש בתעלת סואץ או במפרץ עקבה”. ראש ממשלת ישראל אמר באותו זמן כי הבטחת הנשיא באגרתו אליו, כי הוא „בטוח שישראל לא תתחרט על צעדה זה” (של הנסיגה מסיני) חשובה בעיניו מחוזה הגנה כתוב וחתום. ואמנם, הבטחת הנשיא אייזנהאואר היא בעיקר שהכריעה את הכף בשיקולי ממשלת ישראל, למרות ההתנגדות

יחד עם כל בית ישראל באשר הוא שם נברך את מדינת ישראל, עם כניסתה לשנה העשירית לקיומה, בשנת שלום ופריחה, עליה ופיתוח.

מבצע סיני גדע את קרנו של העריץ המצרי, אך לא ביטל מזימותיו, המכה הצבאית אשר הוכה — לא לימדתו לקח, כתוצאה ממדיניות המעצמות הגדולות שהחזירו על כנו, תוך שותפות משונה והרת אסונות של ארצות הברית עם ברית המועצות, ותוך תמיכה של עצרת האומות המאוחדות ומזכיר האו”ם, שהפכו כלי שרת ביד הגוש האסיית-אפריקני. אולם כמה הישגים של מבצע סיני אינם ניתנים לביטול ולערעור על ידי מסכות הזמן, מדיניות המעצמות או עצרת או”ם, ואלו הם:

א. כושר-ההתקפה של הצבא המצרי חוסל לתקופה ניכרת. אפילו בעלי ההשקפה הפסידית אינם רואים אפשרות לארגונו מחדש של הצבא המצרי להתקפה על ישראל אלא כעבור שנה ויותר.

ב. נמל אילת ומפרץ שלמה פתוחים עכשיו לפני אניות ישראל ואומות העולם והוא יישאר פתוח אפילו אם הובר יהא כרוך בסיכון של התקפה מצרית, סעודית או אחרת. זה”ל יראה כל פגיעה כזאת כמעשה-מלחמה וישיב מלחמה עזרה.

ג. למרות העובדה שהמדיניות הסובייטית לא נשתנתה והיא מוסיפה להיות נשענת על

הענה לצעד זה של רוב בני העם והצבא, מכל הנורמים והמפלגות.

ואולם, לפני ימים מעטים אמר הנשיא בתשובה לשאלת עתונאים, כי לא היה יועץ לבעלי ספינות אמריקניות, "לפרוץ להן דרך בתעלת סואץ או במפרץ עקבה", בנקטו כנראה את הכלל "אשרי אדם מפתח תמיד" לגבי הסיכון שבעלי הספינות מסתכנים בו, ובעודו בנה את המצרים והסעודים לחשוב, כי אמריקה האדירה לא תשיש אלי קרב להגן על צי הסחר שלה בחלק עולם זה ובלבד שלא להרגיז חלילה את אילי הנפט ואת שליטי ערב!

אמנם, למחרת היום פירסמה מזכירות המדינה הודעה האומרת, כי "לא חל שינוי במדיניות האמריקנית המכירה במפרץ עקבה ובמצרי טיראן כדרך מים בינלאומית ובדכות השיט של ישראל ואומות אחרות כל עוד בית הדין הבינלאומי בהאג לא פסק אחרת". אך הנזק הכרוך באותה תשובה כבר נעשה. יתר על כן, המבחן האמיתי של המדיניות האמריקנית המוצהרת לא יבוא אלא לאחר שנאצר יעזי לתבוע את הסתלקותו של חיל-המצב הפיזי משארם אל-שייך ואז יפנה המזכיר הכללי של או"ם אל המועצה היועצת למזרח התיכון, ושבעת חבריה יכנסו כנראה עצרת או"ם מיוחדת לדיון בשאלה זו. לשון אחרת, המוסד הבינלאומי שהיה חסר אוגים לרסן את נאצר בסואץ יצטרך לתת גושפנקת שלו להרחבת ההסגר הימי המצרי על ישראל מטואץ (שבו הוא כבר קיים כיום למעשה) עד מפרץ שלמה ונמל אילת.

אך במזכירות המדינה יודעים יפה, שהמטרה הסופית של נאצר ושאר שליטי ערב אינה רק חידוש ההסגר על חופי מדינת ישראל והחמרת החרם הכלכלי כי אם הכתרת המדינה והשמדת העם היושב בתוכה. האפשר לפייס את הערבים בלי לסייע בידם, ביוזעים או בלא יודעים, בביצוע מזימתם השפלה הזאת? כל אדם תושב מבין העמים הנוצריים הדימוקראטיים, אם אינו צבוע ומתחסר, יודה כי אין אפשרות כזאת וכי זוהי הסיבה

בסופו של דבר, לידי התחרות על ביצוע האמיתית לכך, שהתחרות עם ברית המועצות על רכישת לב, הערבים מוכרחים להגיע, אותה מזימה שפלה בידי ערב. לפני ימים מעטים אמר בנידון זה דברים בוטים אחד מטובי אנשי המדע בעולם, לורד צ'רוול, מי שהיה יועצו המדעי של צ'רצ'יל במלחמת העולם השנייה, והוא נחשב כיום לאחד מגדולי המומחים במדע האטומי ובטכנולוגיה החדשה כאחד. הוא אמר בבית הלורדים: "בצדק או שלא בצדק מדינת ישראל היא עכשיו עובדה שאין לבטלה אלא על ידי השמדת אוכלוסי המדינה". לאחר שעמד על חשיבותו היתרה של הנפט המזרח התיכוני בשביל עמי המערב העיר בלעג: "המליצות הנפוחות על קדושת מגילת האו"ם לא נשמעו, כל עיקר משך השנים שבהן היתה מצרים ממרה את פי מועצת הבטחון, ותרפת את ישראל ברצועת עזה, שעליה השתלטה תחת מסווה "שביתת הנשק", אף שאין לה שום זכות לשלוט בה, ברצועה זו. למה זה, איפוא, חברו יחד אנשים הגונים כה רבים להכריח את ישראל לקיים את הסכם שביתת הנשק ככתבו וכלשונו, בעוד אשר למצרים ניתנה רשות להפירו מכל הצדדים? כנראה מפני שזוהי המלצתה של או"ם... שום ארגון בינלאומי אינו יכול לשמור על השלום בשעה שקיימים ניגודי אינטרסים בין המעצמות הגדולות. תקחתנו היחידה היא שמעצמות אלה יעמדו על כך ולא יקשרו מדיניותם בהתערבותה חסרת האחריות, ואפילו חסרת ההדר, של העצרת".

וגי. פ. האדסון, עורכו של "אקונומיסט" הלונדוני, כתב זה לא כבר: "גי. פ. דוליס מוכן אולי לשלם בעד ירדות ערב בהשגתה של ישראל. אם ירצה להמשיך במשחק הדיפלומטי של התחרות עם ברית המועצות, יאלץ, במרוצת הזמן, להשתמש בפצצות אמריקניות להריסת תל-אביב. אין הערבים יכולים להתגבר על ישראל בעצמם, והם מצפים להעזר במלאכה זו על ידי אחרים. במדיניות שכזו ימצא לו דאליס חבר טוב בסלוון לוי, שר החוץ שלנו, שהוא נציג

דות ארצות הברית, אשר לא רק הקפידו בנידון זה על החוקה אלא אף נלחמו בכל דרכי ההשפעה הדיפלומטית בעד שוויון זכויות אזרחי ואנושי בארצות חוץ! לאור העובדה הזאת אין לקבל אפילו כתירוץ קלוש את ההסברה של מזכיר המדינה כי אלמלא „פגיעה שפגע ראש עיריית ניו יורק, מר וֶאָגֶר, בכבודו של המלך הסעודי לא היה אותו מלך גיור גזירה. מלבד מה שמותר להניח שאותו מלך לא היה משנה עורו והיה נשאר שונא ישראל גם לולא הפגנת יחסו הברור של ראש עיריית ניו יורק למלך זה. הרי עיקר השאלה הוא לא בזה, אם חיילים יהודיים רצויים או בלתי רצויים על אדמתו של מלך המדבר, כי אם בכך שממשלת אמריקה הגדולה והאזירה מוכנה להיכנע לרצונו של אותו מלך אביון שלא נעשה מלך עשיר אלא בזכות זרמי הדולר האמריקני הזורמים לארצו.

העובדה שמזכירות המדינה מסתמכת על דברי נחמה לעתיד לבוא ועל הבעת התקווה הסעודית, כי „לכשתפוג המתיתות יוקלו ההגבלות“ — מראה כי מנוי וגמור עם מכוני מדיניות החוץ בואשינגטון לדחות את פתרון השאלה הזאת לתאריך רחוק ובלתי מסויים בהחלט. זוהי לא שאלה של הבטחת זכויות המדינה היהודית או הציונות. זוהי שאלה של הבטחת זכויות שוויונם האזרחי של היהודים בני דת משה במדינה האזירה ביותר בעולם, בשל לחצה של קבוצת אילי-הנפט האמריקנים ובשל קנאותו ופראותו של מלך המדבר הסעודי, אשר שנאתו ליהודים מעבירה אותו על דעתו, ואשר מכוני מדיניות-החוץ שלנו בואשינגטון לא ראו צורך לעצמם כלל להיפנות ולפעול לצורך שינוי דעתו.

ניתנה האמת להיאמר כי אותו „קשר של שתיקה“ מזכיר לנו ימים טראגיים ביותר בעבר הקרוב. זהו קשר, ששום יהודי אמריקני ושוב אזרח אמריקני שוחר חופש ושוויון לא ישלים עמו, ואפילו בשכר נהרי-נחלי נפט ממדבר סעודיה. אין לתמוה הרבה על מלכה של מדינה,

נאמן של האסכולה הפרו-ערבית במדיניות המזרח התיכון הבריטית. אבל דעת הציבור תפר את תכניות שר החוץ שלנו ומזכיר המדינה לקנות את לב הערבים על ידי הסתבכות ברצה ישראל. האומה האמריקנית היא הוגנת מדי מלעשות דבר כזה ואף האומה הבריטית לא תמלא משאלותיו של סלווין לויד.

אנו מביאים דבריו של עורך „אקונומיסט“ הלונדוני לא מפני שאנו משוכנעים כי למזכיר המדינה שלנו יש כוונות רעות כאלה, אלא משום שאנו מסכימים לדעתו של העורך הבריטי הנ"ל, כלדעת לורד צירול הנכבד, שכל מדיניות של פיוס הערבים על חשבון ישראל מוליכה לכיוון אחד: הריסת המדינה והשמדת אוכלוסייה. בפחות מזה לא יסתפקו ההיטלראים הערבים מאסכולתו של נאצר וחבריו. בל נשכח גם כן, שאותו מלך סעודיה המדבר עכשיו על ידידות לאמריקה, הכריז לפני שנים מעטות, כי „כדאי לערבים להקריב עשרה מיליונים נפשות ובלבד להשמיד את המדינה היהודית“. שמא תאמרו: שינה טעמו ביחס לישראל וליהודים? ולא היא. ראה לכך התנאי המתונה, כאו כן עתה, לבל תדרוך רגל יהודי, ואפילו אמריקני במדל צבא ארה"ב, על אדמת סעודיה, בבסיס דאהראן.

קיפוח זכויות שאין לעמוד בו

עמדת מזכירות המדינה בנידון איסורו של סעוד על חיילים יהודיים מצבאות אמריקה להיכנס לתחומי סעודיה ובסיסי חיל האוויר האמריקני בדאהראן, יש בה משום קיפוח זכויות ליהודי אמריקה במידה שאין לעמוד בה. למעשה, פירושו של דבר, שאין חיל-האוויר האמריקני בן הדת היהודית ייפסל על שום דתו, דת משה, מלהישלח לבסיס אוירי אמריקני גדול בארצו של אותו מושל מושלמי קנאי. הפליה כזאת ובדיקה כזאת של חיילים המשרתים בחילות המדינה, הנהגים לפי תחוקה משוויון זכויות אזרחי וצבאי כאחד, אין לה תקדים בתול-

למען יחדלו הסורים לדאוג למתרחש בירדן וידאגו קצת למה שעלול להתרחש בגבולם הם.

אך אם כן הוא למה היתה נוכחותו של הצי האמריקני נתוצה בחוף הים התיכון המזרחי? הפרשן ג'וזף אלטופ מתויק בדעה, והוא הגן עליה בעקשנות, כי השייטת הששית נשלחה כדי לאיים בעצם נוכחותה על צבא ישראל ולמנוע פלישה ישראלית לעבר הירדן המערבי. והנה, אם העיראקים והתורכים אינם מוכנים להרשות סיפוח מזרח הירדן לסוריה ו"מתנדבים" סובייטיים אינם גראים עדיין באופק, מה טעם יש לחשוש מפני פעולה צבאית ישראלית, ומדוע יש צורך לאיים על ישראל חוקא ב"יד חוקה"? שנית, ממשלת ארה"ב נמנעה מלציין רק את ישראל כשכן המסוכן ביותר והזהירה את כל שכני ממלכת הירדן, ואנו אין אנו נוטים לקבל דעתו של אלטופ, כי הצי האמריקני היה טורח להפליג בחפזון רב לכירות, לצורך איום על ישראל בלבד, בפרט שישראל הצהירה בפירוש, שהיא מעוניינת בשמירת המצב הקיים בעבר הירדן. ואם כך הוא, הרי מגמותיה מזדהות עם מגמות מדיניות החוץ האמריקנית. למה, איפוא, יש להציג את ישראל בעיני העתונות ודעת הקהל ב"שייה שחורה"? האם כדי להוסיף ולשאת חן בעיני הערבים?

שאלה זו, שאלה גדולה היא, שכן גם כתבת ידועה אחרת של "הראלד טריביון" מצאה לנכון להכריז מעל במת ה"קונסיל פור ג'ודאיזם", שאף על פי שאמריקה מכירה בכך, "כי ישראל היא עובדה קיימת ועומדת", הרי יש לחשוש כי "ישראל עלולה" על ידי מאמצי ההתגוננות שלה, לגרום מלחמת עולם שלישית. זוהי הנחה המסוכנת ביותר ואף מסולפת ביותר! הנחה זו מעידה על הלכי רוח העלולים באמת לסכן שלומנו של עולם, לא מתוך כך שישראל המתגוננת תגרום להפרתו, כי אם על ידי כך שמצרים התוקפנית באמת והנאצית בכל דרכיה ומעלליה, תגרום לפרובוקציות החוזרות ונשנות שלה להתלקחות תבערה כזאת. השאלה היא כמו-

אשר בה עדיין מקטעים לכל השולח ידו בגניבה את זרוע ימינו, ואשר רבים מעשיריה עוסקים בהיתר בסחר עבדים. אבל יש לתמוה על הנשיא איזנהאואר, שאינו מזכיר לעושי המדיניות של מוכירות המדינה את הסעיף הראשון של "הצהרת הזכויות האנור שיות", המתחיל במלים: "כל בני האדם נולדים חפשיים ושוי זכויות..."

התמורה בירדן וה"דוקטרינה" של איזנהאואר

מזימת ההפיכה בירדן, שהופרה ברגע האחרון על ידי המלך הצעיר ומשלחת השייטת הששית של הצי האמריקני למימי הים התיכון המזרחי, העלו חרדה בלבבות, אם אמנם אין אנו עומדים לפני סערה חרושה בחלק עולם זה. אין ספר בדבר שעבדול נאצר, זה האיש שממשלתנו עזרה לו כה רבות להפוך את מפתו הצבאית לנצחון דפלומאטי, אמר לבתר בעזרת שותפו הסורי קולונל טראג, ראש הבולשת הצבאית והדיקטטור הסמוי של דמשק, את ממלכת ירדן הקטנה והדלה, ולצרף את המוניה המוסתים לגוש הפרו-סובייטי. גוש זה מכנה עצמו "נייטראלי", כביכול, ואינו אלא משרתה ועושה רצונה של מוסקבה בסואץ כבשאר שטחי המדיניות והדיפלומטיה הבינלאומית.

אמנם, הידיעה על פינוי הצבא הסורי מצפון ממלכת הירדן מעידה לכאורה על רמז דק ממוסקבה שלא להסתבך בטכטון צבאי, שאין שיכולתן של סוריה ומצרים מלבד לסיימו בהצלחה. הצבא העיראקי שבתחומי הירדן יוכל על נקלה להכות את הסורים שוק על ירך, ואילו הצבא המצרי ירא את נתת זרועו של צה"ל אשר לא היה עומד מנגד נוכח נסיון של חלוקת ממלכת הירדן על ידי שכניה, שרוממות אחדות ערב בגרוםם וחרב פיפיות בידם. מן הצד השני, קיבלו הסורים אזרה חמורה גם מתורכיה, ששלחה כוח ניכר לעבר איסקני דרון, היא אלכסנדורתה, ומשם לגבול הסורי,

אין ממשלה זו יכולה להרשות לעצמה אפילו מה שמרשה לעצמו נאצר, משום שחששותיה מפני הפגנות טירור קשים ועזים מרצונה להיספת בגלוי למחנה המערבי. ואמנם, חוסיין נאות ברוב חסדו לקבל תמיכה של 10,000,000 דולאר, מחוץ למסגרת תכנית אייזנהאואר, אבל לברית בגדאד אין בדעתו להצטרף גם להבא, מן הטעמים הנ"ל. המצ"רים והסורים, אף שפיגרו בתשלום הסכומים שהבטיחו לממלכת הירדן, כתמורה על הפסקת הקיבעה הבריטית, השפעתם על ההמתנים לא פתחה בשל כך. הם בטוחים כנראה שאין להם צורך לקנות את לב חוסיין בכסף מלא; הם יכולים לסלקו בלי מחיר. אך כל עוד כסאו של חוסיין רעוע כל כך גם נצחונותיו על משנאיו לא יעמדו ימים רבים. הדרך לייצובה של ממשלת חוסיין זרועה תחתים מצרים וסורים. וכל עוד אמריקה תמשיך בפיוס הדיקטאטורים בשתי המדינות האלה, ולא תכיר בעובדה שהם הם שונאיו המושבעים של המערב — לא תהא תקנה גם לחוסיין ולממלכתו.

דבר שני, שממשלתנו בואשינגטון צריכה לשים לב אליו הוא, כי הגורם שמפניו חוששים הערבים באמת, "צבא ההגנה לישראל", מייצג ממשלה הרוצה בשלום-אמת וביציבות המזרח התיכון ומזדהה במטרותיה העיקריות עם אלו של ארה"ב. הזדמנות גדולה ויחידה במינה לעשית שלום בין ישראל לערב הוחמצה אחרי מבצע סיני המהולל, שעה שהמעצמות הגדולות, עם ארה"ב בראש, הכריחו את ישראל להיסוג מאחורי קווי שביתת הנשק. על ממשלתנו לזכור היטב, כי בהכרעה זו היה לה חלק עיקרי ומכריע, וכי בזאת נטלה על עצמה אחריות מוסרית רבה, שמצאה את ביטוייה באיגרות הנשיא אייזנהאואר אל ראש ממשלת ישראל דוד בן-גוריון. מסבות הזמן המשתנות במהירות מסחררת, עלולות להביא התחייבות מוסרית זו לגובינא בהקדם רב מכל המשוער!

בן, מי הוא האשם בהתפתחות כזאת, ואם הדרך הנכונה היא לחזק כסאו של מחרחר מדנים ומארגן הפיכות פאשיסטי מסוגו של נאצר; להחזיר לידו את השליטה המוחלטת כמעט בטואץ, ולהיסוג מששת העקרונות, שהיו עיקר ובסיס בואשינגטון עם שליטה של קאהיר.

שוב אנו נוכחים לדעת כמה מוטעית היתה הגישה של העונת ידידים ופיוס יריבים, זו הגישה שלפיה נהגה מזכירות המדינה שלנו. כיום אין מסתירים בואשינגטון את הרעה, שאותו נאצר, שהוחזר על כנו בחסדה של ארה"ב וקיבל לידו את סואץ ואת רצועת עזה ללא כל ערובות מצדו, כבר נתפנה עכשיו לצורך חרחור מדנים וארגון הפיכה פרירקומניסטית בממלכת הירדן, ושאלמלא הוא לא היה סוליימאן גאבולסי, מי שהיה ראש ממשלת הירדן, ונגרל גואר, מי שהיה ראש ממשלת הירדני, מעיזים לקשור קשר נגד המלך חוסיין. מהו איפוא הפרס שיקבלו הללו בעד סכסכונותם? היורשה להם גם לשלוח מרצחים-בסתר להתנקש בחיי המלך הצעיר? וכלום השייטת הששית האמריקנית היא תרופה בדוקה כנגד פעולות חתירה וטירור מבפנים ונגד הסתת המונים להפגנות ולחבלות? האם גם עכשיו מוכן ראש הממשלת האמריקנית למתן סיוע למזרח התיכון, חבר הקונגרס ריטשארדס, להיענות להזמנה הנבובה של נאצר, לבוא ולהסביר לו את מהותה של "תכנית אייזנהאואר למזרח התיכון"? מה יש כאן עוד להסביר ולא הוסבר, ומה תקווה עוד גותרה למר דאליס למשוך את נאצר לצד המערב?

יתר על כן, העובדה שנמנעה הפיכה בממלכת הירדן, עדיין אין בה ערובה לאר"י כות ימי שליטתו של חוסיין בממלכתו. באיזו מידה רעוע משטרו העיד הכרות של החוץ שלו, סאמיר ריפאעי, ה"פרו-מערב" כביכול, שממשלת הירדן לא תזמין את מר ריטשארדס לרבת-עמון ושהיא אינה מעוניינת בקבלת "תכנית אייזנהאואר". במלים אחרות:

ידיעות

אבידות

ד"ר יוסף אליהו הלר

בלונדון מת הסופר והחוקר העברי, ד"ר יוסף אליהו הלר בגיל הס"ט. המנות, בן ליטא, השתלם בלימודיו באוניברסיטת פרט בורג והיילסברג. הוא כתב ספרים על תולדות הציונות ומחקרים במחשבה היהודית. זה לא כבר הוציא יחד עם ד"ר אריה סימון ספר על תורתו של אחד העם. ד"ר הלר השתתף בעריכת האנציקלופדיה היהודית-הגרמנית "אשכול" ותירגם לעברית מספרות המופת של יוון. בעשר השנים האחרונות ערך את קבצי "תרבות" שהופיעו בלונדון. מזמן לזמן השתתף ב"בצרון".
יהא זכרו ברוך.

לואיס מ. רבינוביץ

זה לא כבר נפטר הגדבן הידוע, מייסד "קרן לואיס מ. רבינוביץ", שתמכה בהוצאת מחקרים חשובים בספרות ישראל ובמוסדות חינוך ותרבות.

יואל מאסטבוים

בגיל השבעים וחמש נפטר בתל-אביב המספר הידוע, יואל מאסטבוים. יליד מזריטש בפולין, הראה בנערותו כשרון לציור ולכתיבה והשתתף בתנועה המהפכנית. ברך מאן "מן החיים האדומים" שפירסם באידיש תיאר את התקופה המהפכנית בחייו. בשנת 1933 התיישב בארץ-ישראל. כמה מספריו יצאו בתרגום עברי.

הוצאות על ספרות ישראל והלשון העברית באוניברסיטה של קנטוקי

למעלה משבע מאות מלומדים מ-38 מדינות באמריקה השתתפו בוועידה מוקדשת ללימוד שפות זרות שנתקיימה בסוף אפריל בלקסינגטון, קנטוקי. הוצאות על ספרות ישראל והלשון העברית נשאו: עמנואל

בנדור — הארכיאולוגיה והתנ"ך; אברהם י. כ"ץ — "רוסיה היום: דת"; ד"ר ש. בלומנפלד — "אחד העם: אדריכל הריניסאנס העברי"; משה זאלסקי — "שירתו של דוד שמעוני". יתר המרצים על נושאי מחקר היו: מתתיהו צבתה, הרברט י. ווילנר, שלמה מראה-נוף, ברוך א. לחין ואתרים.
במשך זמן הוועידה נתקיימה תערוכה של ספרים עבריים עתיקים מספריה האוניברסיטה של קנטוקי.

שורת הרצאות על שירה עברית במכון הרצל

בשורת הרצאות על השירה והסיפורת העברית החדשה שניתנו עלידי מכון הרצל השתתפו המשוררים גבריאל פרייל ופרופסור הלל בבלי. ג. פרייל דיבר על שלשת המ-שוררים אורי צבי גרינברג, ש. שלום ולאה גולדברג. נושאי שלש ההרצאות של ה-בבלי הם: חזון נבואי בשירה העברית החדשה; תקומת ישראל בפיט העברי והגולה והארץ ביצירותיהם של כמה מספרים עבריים.

יובל השבעים של ז. שניאור

מלאו שבעים שנה למשורר הגדול זלמן שניאור. בנשף שנתקיים לכבודו בניו-יורק בא' זחול המועד פסח נשאו דברי הערכה על המשורר הלל בבלי ומשה פיינשטיין. ד"ר ש. ק. מירסקי ישב בראש. המשורר אומר לחזור בקרוב לביתו במדינת ישראל.

נשף לזכר אברהם יוסף שטיבל במוצאי שבת, י"ג באפריל, נתקיים במכון הרצל נשף לזכר אברהם יוסף שטיבל, במל-אות עשר שנים למותו. על פעלו של האיש בהעשרת הספרות העברית דיברו ד"ר משה דייחויס, שהיה יושב-ראש הנשף, פרופ' שמעון ראבידוביץ, אהרן צייטלין, חיים ליף וגוסלאבה שטיבל, אשת המנוח.

HOW DO JEWS REACT TO THEIR SOCIO-POLITICAL DESTINY?

By EPHRAIM SHMUELI

American Jews seem to react to anti-Semitism much as have Jews throughout the West since the Emancipation. There are four archetypal responses:

1) The "rugged individual" feels his Jewishness cramps his style. He breaks all ties to get ahead in the world. Once he has gained the longed-for recognition in the Gentile world, he bears no overt animus against his people, though there is often considerable guilt, insecurity and ambivalence. This is a characteristic second-generation response—in America and elsewhere.

2) More acrid is organized alienation, as in the American Council for Judaism. Such organizations strike out at the Jewish community, demanding dilution of Jewish consciousness, and denial of national bonds. The council, with about 18,000 members, has joined with anti-Semitic groups in attacking Zionism, Israel, and movements for development of Jewish community life in America. "Double loyalty" is one of their chief weapons.

3) Less alienated is the Anti-Defamation League, American Jewish committee champion of human rights. He responds to hostility by affirming the American ideals of freedom and equality, and joins—often leads—in the battle for civil and ethnic rights. The identification with Judaism and the Jewish community is "secondary," but palpable.

4) There is a growing minority which responds by strengthening

the fundamentals of Jewish life from within. Zionism, which has not succeeded in overcoming anti-Semitism, has at least minimized its capacity to wreak psychological havoc.

The first two types reflect classic Jewish self-hatred syndromes, in which Judaism represents a depressing sphere which is opposed to the opening of horizons in the gentile world. The pathology is familiar: danger lies in a possibility of its spread.

The third group, comprising the majority of American Jews, has come to recognize the need for strengthening the inner bonds and enriching the inner life of the Jewish community as a prerequisite for "integrated" life in America. Hence growing interest in Jewish education and values, though the specific contents desired have not yet been clearly defined. This group has come to accept the principle which underlies all Jewish community and educational work: the idea that only affirmation of Jewish identity can help the individual cope with the "outside" world, and that cultivation of such awareness is the task of the community, since it cannot be accomplished individually. There is awareness that one's identity as American is not only not strengthened by negation of one's Jewishness, but rather that self-effacement, mechanical adjustment and emulation are destructive for both the individual and the community. Kurt Lewin made a major contribution in this area

by establishing that a plurality of loyalties need not mar the life of the individual, so long as there is early acceptance of one's

complex identity, and so long as one does not internalize the negative attitudes of others toward one's Jewishness.

SH. SHALOM

By ISALAH RABINOWITZ

The humanism of Sh. Shalom's verse finds embodiment in the specifically Jewish actuality of the struggle for redemption in Israel and the saga of annihilation in the diaspora. By means of this actualism he purges himself of the symbolist aestheticism and the fatalistic ritual of the unconscious which marked his early work. The movement is one of progress from total self-involvement to a capacity for communion with the "otherness" of an objective social reality into which anguished selfhood need not directly obtrude. The poetic process is such that the objective world becomes a vehicle for expression of feelings elicited by it, while the feeling of the poet is largely a reflex of that reality as it exists outside himself.

The transformation in the mode of perception and feeling is accompanied by a radical change in the technique and imagery of his verse. From the involuted, jagged, apocalyptic imagery of dionysian nightmare, Shalom passes to limpid verse forms whose imagery derives its vitality from the simple evocation of the Israeli reality: nights on watch and at the plow, the dogged anguish of wresting a homeland from the wilderness, the actual manifestations of destruction and redemption. The biblical vision is implicated, and meshed with the idea of Jewish

creativity which conceives of life as a process of development by man under God toward a vision of the "end of the days." This vision receives embodiment in the immediate reality of life, rather than in the black-and-red writhings of apocalypse. The advantages of this mode are sometimes marred, however, by a tendency of the verse to degenerate into the rhetorical when dealing with the Israeli scene.

Especially interesting and instructive is Shalom's treatment of catastrophe in the Diaspora. The poetry of catastrophe remains a major problem in contemporary Hebrew and Yiddish literature. There would seem to be a contradiction between the harmonizing aspects of metric and prosodic techniques, and the substantive contents of such verse. Shalom, though he sometimes resorts to the daring expressionistic techniques of his early work, successfully resolves the problem by recourse to "epic" forms from the folk-repertoire: ballads, penitential hymns (*selihot*), hasidic melody-verse modes, medieval prayer forms, etc. Although the material is consistently permeated with deep personal feeling, especially of compassion, the form itself seems to distance and objectify elements that might obtrude on the subject-matter and lure the poet into either the pathetic or the sensational.

מערכת „בציון“ משתתפת ביגונם הגדול
של המספר הדגול

יעקב מאירקוב-נעמני

נשיא ההסתדרות העברית בשיקאגו
והסופר ד"ר ישראל נעמני

על מות אבם נ"ע

בעבודתם הפוריה והחשובה ינחמו

ד"ר משה משרנוביץ

תשורה לבר-מצוה

שאינ דוגמתה ליופי ולחשיבות

הסדור השלם

מתורגם ומפורש מאת

ד"ר פלמיאל בירנבוים

כשמונה מאות עמוד — \$2.75

HEBREW PUBLISHING CO.

79 DELANCEY STREET

New York 2, N. Y.

Greetings from ...

**TOOLEY-MYRON
STUDIOS**
252 E. Flagler St.
Miami 32, Fla.

Greetings from ...

**FEDERAL BOILER
CO., Inc.**
Midland Park, N. J.

Greetings from ...

**ENGLAND MOTOR
CO.**
Drawer 426

Greetings from ...

WEINER'S STORES
2610 McKinney

Greetings from ...

ED TAUSSIG, Inc.
Broad at Bilbo

Greetings from ...

**PEOPLE'S ICE &
COAL CO.**
73 City Hall Ave.

Greetings from ...

**FIRST MERCHANTS
NAT'L BANK &
TRUST CO.**

Greetings from ...

**FRED PARQUETTE
ELECTROLUX CORP.**
Havertown, Penna.

Greetings from ...

When in Greenwood
its
HOTEL IRVING

Greetings from ...

DREILING MOTORS
230 S. College

Greetings from ...

PEPPERS AUTO SALES
1035 W. Genesee St.

Greetings from ...

**HARRINGTON
HOTEL CO., Inc.**
11th & E Sts., N.W.
Washington, D. C.

Greetings from ...

**THE ROBERT TREAT
HOTEL COMPANY**
"A Knott Hotel"
Albert W. Stander, Pres.
50 Park Pl. Newark, N. J.

Greetings from ...

**WEINSTEIN FOOD
STORES**
1053 East 13th St.
Brooklyn, N. Y.

Greetings from ...

**EVANS AMITYVILLE
DAIRY, Inc.**
47 Wellington Place
Amityville, N. Y.

Compliments of
A FRIEND

Morris J. Larsen
8 East Wilson Street

Jack Esformes
12 Bronx Terminal Market
Bronx, N. Y.

Dr. Philip I. Salzberg
80 Hanson Place
Brooklyn, N. Y.

B. Thorpe & Co.
951 Penn Ave.
Pittsburgh 22, Pa.

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Dec.-March and from May to August when published bi-monthly). Prof. Pinkhos Churgin, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Prof. Simon Rawidowicz, Contributing Editor; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re-entered as second class matter, April 3, 1950 at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyright 1957, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

YOUR BEST BUY – ALWAYS

JACQUIN'S CORDIALS

CHARLES JACQUIN ET CIE, INC.

Established 1884

AMERICA'S OLDEST CORDIAL PRODUCERS

PHILADELPHIA, PENNSYLVANIA, U. S. A.

Classics in cordials —

*Withstood and still withstand
the test of time*

חופשה נוספת

בלי

תשלום נוסף

קונארד מסדר את כל הענינים — העברה, הדרכה בבתי-המכס, הגירה, תחנות-חניה — ואף דמי-כיס בדרך.

הפלגות שבועיות קבועות במשך כל השנה מניו-יורק לשרבורג, האזור, סאוטה-מפטון וליבר-פול — הזדמנות נפלאה לבקר את לונדון או פאריז בדרך אל המטרה. התקשר עם סוכן הנסיעה עתה.

בצי הטראנס-אטלנטי הגדול ביותר בעולם עם שתי אניות-הנוסעים האדירות ביותר בראש, מלכת אליזבת ומלכת מרי, תוכל לסמוך על בחירה נרחבה ביותר של אניות ותאריכי הפלגה. תשומת-לב מיוחדת לכשרות וחדרים לתפילה. חופשה נוספת ומצוינת כאתחלה וסיום של בקורך באירופה.

תכנית קונארד שמשתלמת מראש תביא את קרוביך לארצות-הברית

אם אינך יכול לנסוע בעצמך השנה, הבא את קרוביך לאמריקה! מחירים של עונת קימוץ מערבה עד מאי 31 ומנובמבר הראשון; מזרחה, מספטמבר 1. רכוש לך כרטיס שמשתלם מראש.

GO CUNARD
Getting There is Half the Fun!

CUNARD LINE, 25 BROADWAY AND 441 PARK AVE., N. Y. C.

האחים טברסקי בית-הדפוס

עברית ואידית

אנו מתמחים בהדפסת כל מיני ספרים

רבניים ומודרניים, וגם עבודת-דפוס כללית מבחר גדול של אותיות. מכונות מודרניות

TWERSKY BROTHERS

1555 MACOMBS ROAD

New York 52, N. Y.

CY 9-7525

בית הדפוס אבר

(מדפיסה "בצרון")

הוא בית-הדפוס היותר טוב

להדפסת ספרים

עבריים ואידיים

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 40 years.

Buy the New 75c Size

Save as much as 45c

Also available in 35c and 15c sizes.

When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

ABER PRESS

INC.

37 E. 18th St. New York 3, N. Y.

GRamercy 7-4410

Viceroy has the smoothest taste of all!

At Your Finger Tips...

*BETTER TOBACCO!
BETTER FILTER!
BETTER TASTE!*

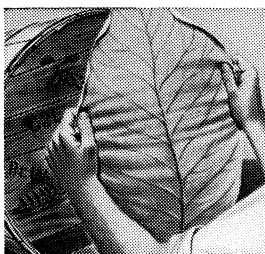
© 1957, Brown & Williamson Tobacco Corp.

Only Viceroy takes the 3 steps that lead to smoother smoking!

1. Smooth!

From the finest tobacco grown, Viceroy selects only the Smooth Flavor Leaf. No other will do!

2. Extra Smooth!

Each Smooth Flavor Leaf is specially Deep-Cured, golden brown through and through, for extra smoothness!

3. Super Smooth!

Only Viceroy smooths each puff through 20,000 filters made from pure cellulose—soft, snow-white, natural!